

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
KARISTUSÕIGUSE OSAKOND

Alan Rüütel

Sõiduki süstemaatiline juhtimine juhtimisõiguseta isiku poolt

Magistritöö

Juhendaja: prof Jaan Sootak

Tartu
2016

Sisukord

Sissejuhatus	4
1 Süstemaatiline süütegu	7
1.1 Süstemaatilisuse mõiste ja olemus	7
1.2 Süstemaatilise süüteo mõiste	10
1.3 Süstemaatiline vargus	11
1.3.1 Väheväärtuslik varavastane süütegu ning süstemaatilise varguse seos	11
1.3.2 Ajaline kriteerium kui süstemaatilisuse eeldus	13
1.3.3 Tegude sisuline seotus kui süstemaatilisuse eeldus	16
1.4 Süstemaatilised süüteod Eesti õiguses	18
1.5 Kolme löögi seaduse ja süstemaatilisuse võrdlus	23
2 Sõiduki süstemaatiline juhtimine juhtimisõigusega isiku poolt	25
2.1 Sõiduki süstemaatiline juhtimisõigusega juhtimine karistusseadustiku revisjonis	25
2.2 Sõiduki süstemaatiliselt juhtimisõigusega juhtimise olemus	30
2.2.1 Objektiivsed tunnused	30
2.2.2 Mootorsõiduk, maastikusõiduk ja tramm kui objektiivse koosseisu eeldus	31
2.2.3 Juht ja sõiduki juhtimine kui objektiivse koosseisu eeldus	32
2.2.4 Juhtimisõiguse puudumine kui objektiivse koosseisu eeldus	32
2.2.5 Süstemaatilisus kui objektiivse koosseisu eeldus	37
2.2.6 Subjektiivsed tunnused	40
2.3 Tartu maakohtu kohtulahendite analüüs	41
2.4 Sõiduki süstemaatiline juhtimine juhtimisõigusega isiku poolt Riigikohtu praktikas	45
2.5 Statistika juhtimisõigusega sõiduki juhtimise kohta	49
2.6 Sätte sõiduki süstemaatilise juhtimise juhtimisõigusega isiku poolt vastavus Eesti kriminaalpoliitikale ja revisjoni eesmärkidele	51
Kokkuvõte	55
Summary. Systematic driving of vehicle by person without right to drive	61
KASUTATUD MATERJALIDE LOETELU	66
Kasutatud kirjandus	66
Kasutatud õigusaktid	66
Kasutatud kohtupraktika	67
Kasutatud veebipõhised allikad	68
LISAD	70

Lisa 1. Magistritöö aluseks oleva analüüsi koostamiseks kasutatud Tartu Maakohtu kohtumajade kohtulahendid	70
Lisa 2. Joonis Tartu Maakohtu kohtumajade lahendite alusel määratud karistused.	71

Sissejuhatus

Sõiduki juhtimine on tänapäeval üks peamisi transpordi kasutamise viise, mille abil on võimalik meelepäraselt ja mugavalt jõuda enda jaoks valitud sihtpunkti. On iseenesest mõistetav, et sõiduki juhtimine eeldab vastava loa või õiguse olemasolu, millega kinnitatakse, et isikul on piisavalt oskusi ja vilumust, et sõidukiga liikluses osaleda. Paraku figureerib Eesti liikluses ja teedel ka juhte, kellel puudub juhtimisõigus, kuid see ei takista neil sõiduki rooli istumist.

2007. aastal sai Euroopa Liidu Euroopa Sotsiaalfondi rahastusel alguse programm „Parema õigusloome arendamine“. Programmi alaeesmärgi „Õiguse kodifitseerimine“ all nähti ühe eesmärgina ette ka karistusõiguse kodifitseerimine. Justiitsministeeriumi kantsleri 10. jaanuari 2011. a käskkirjaga kinnitati karistusõiguse kodifitseerimise komisjon ja projekti juhtimise põhimõtted. Projekti põhiülesandeks sai seadustiku eelnõu väljatöötamine.¹ Töö käigus hakati seda nimetama karistusõiguse revisjoniks. Revisjoniga lisati karistusseadustikku uus süüteo koosseis § 423¹ näol, mis näeb ette vastutuse süstemaatilise juhtimisõigusega sõiduki juhtimise eest. Tegemist on esmakordse seadusesättega, millega kriminaliseeritakse juhtimisõigusega sõitmine, kui on ühtlasi täidetud süstemaatilisuse koosseisutunnus. Varasemalt oli liiklusseaduse järgi väärtekorras karistatav ainult juhtimisõigusega sõitmine ning korduv juhtimisõigusega sõitmine.

Uus säte on tänaseks kehtiv olnud juba üle aasta, mis on piisav aeg tegemaks kokkuvõtet, kuidas uus koosseis on praktikas omaks võetud, kas selle rakendamisel on tekkinud probleeme ja kas säte vajab kohta kehtivas karistusseadustikus, mistõttu sai käesolev teema autori poolt valitud. Samuti muutis autori jaoks teema aktuaalseks asjaolu, et koosseis eeldab süstemaatilisust, mis on endaga varasemalt kaasa toonud diskussiooni nii õiguskirjanduses kui ka kohtulahendites. See on tinginud käesolevas töös asetama rõhu süstemaatilise süüteo uurimisele, et anda ülevaade senistest tõlgendustest ja uurida, kas need samad arusaamad on ülekantavad revisjoniga lisatud sättele. Lisaks sellele puutub autor ise igapäevaselt magistritöös käsitlevate temadega tööalaselt kokku ja seetõttu on tekkinud arusaam ja huvi antud teemat sisukamalt analüüsida.

¹ K.Siitam-Nyiri. Karistusõiguse areng revisjonist Euroopa Liidu ühtse karistusõiguseni. Juridica 2014/VIII, lk 577.

Käesoleva töö peamisteks eesmärkideks on anda ülevaade süstemaatilise süüteo mõistest ja olemusest ning lisaks süstemaatilisusega seotud tähtsamatest Eesti kohtute seisukohtadest. Tähelepanu on pööratud, milliste eelduste esinemine on vajalik süstemaatilisuse tekkeks ja kas need eeldused on kõigile süstemaatilisust sisalduvate koosseisudele ülekantavad või on need koosseisupõhised. Töös on toodud ajalooline ülevaade antud süüteotüübist. Lisaks on töö eesmärk analüüsida süstemaatilist juhtimisõiguseta sõiduki juhtimist, koosseisu loomist, olemust, kohtupraktikat ning anda vastus küsimusele, kas antud säte on kooskõlas Eesti kriminaalpoliitikaga ning kas säte vajab muudatust.

Töö autor on tõstatanud kolm küsimust, millele otsib käesolevas töös vastust. Nedeks on:

- 1) Mis on süstemaatiline süütegu ja kuidas seda eristada teistest süüteotüüpidest?
- 2) Kuidas on Tartu maakohtus ning Riigikohtus mõistetud süstemaatilist juhtimisõiguseta sõiduki juhtimist ning mis on selle süüteo koosseisu eeldused?
- 3) Kuidas on järgitud Eesti kriminaalpoliitika põhimõtteid ja revisjoni eesmärke süstemaatilise juhtimisõiguseta sõiduki juhtimise kriminaliseerimisel ja kas uus säte täidab oma eesmärgi?

Eesmärkidest lähtuvalt jaguneb töö kaheks osaks. Esimeses peatükis käsitletakse süstemaatilisust üldiselt ja on omakorda jagatud viieks alapeatükiks. Esimeses alapeatükis avatakse süstemaatilisuse mõiste ja olemus ning kuidas süstemaatilisus oli sätestatud Eesti NSV kriminaalkoodeksis. Peale selle on alapeatükis välja toodud süstemaatilisuse erinevus jäkuvast süüteost ning lisaks on lühidalt antud ülevaade varem kehtinud koosseisule, mille üheks koosseisutunnuseks oli süstemaatilisus. Teises alapeatükis mõtestatakse lahti süstemaatilise süüteo mõistet ning kolmandas alapeatükis on autor keskendunud süstemaatilise süüteo eelduste avamisele, mida on tehtud süstemaatilise varguse näitel. Neljandas alapeatükis on kokkuvõtlik ülevaade hetkel kehtivas karistusseadustikus sisalduvatest sätetest, mille üheks koosseisutunnuseks on süstemaatilisus. Viimases alapeatükis on võrreldud süstemaatilist süütegu ning Ameerika Ühendriikides kasutusel olevat kolme löögi seaduse ehk *Three Strike Law* põhimõtet.

Töö teine peatükk keskendub sõiduki süstemaatilisele juhtimisele juhtimisõiguseta isiku poolt. Esimeses alapeatükis võtab kokku uue sätte vastuvõtmise käigu ning toob lugejani, millised olid esialgsed alternatiivid juhtimisõiguseta juhtide vastutusele võtmiseks. Teises alapeatükis on seletatud sätte olemust läbi objektiivsete ja subjektiivsete tunnuste. Kolmas

alapeatükk põhineb autori poolt läbi viidud empiirilisel uurimusel, mille käigus analüüsiti Tartu Maakohtu kohtumajade 2015. aastal tehtud kohtuotsuseid, milles süüdistatakse isikut karsistusseadustiku (edaspidi KarS) §-s 423¹ sätestatud kuriteo toimepanemises. Iga kohtuotsuse läbivaatamisel oli abiks küsimustik, mille alusel uuriti rikutut sätet, isikut iseloomustavaid andmeid (nt sugu, vanus, varasem karistus), teo asjaolusid (nt tegude toimepanemise ajavahemik ja vahend). Samuti sisaldab küsimustik andmeid süüdistatavale kohtu poolt mõistetud karistuse liigi ja määra ning muude kohaldatavate meetmete kohta. Neljandas alapeatükis käsitletakse Riigikohtu lahendeid, mis puudutavad uuritavat sätet. Viiendas alapeatükis on töö autor otsinud erinevaid statistilisi näitajaid, millega iseloomustada juhtimisõiguseta juhtide käitumist liikluses ning nende ohtlikkust. Viimases alapeatükis on uuritud, kuidas on süstemaatiline juhtimisõiguseta juhtide karistamine kriminaalkorras vastavuses Eesti kriminaalpoliitika ja revisjoni eesmärkide ning põhimõtetega. Lisaks on võetud seisukoht sätte vajalikkuse kohta karistusseadustikus.

Töö koostamisel on lisaks kohtupraktikale kasutatud võrdluseks ka erinevaid statistilisi andmeid, samuti erialast kirjandust ja erinevate kohtuastmete kohtulahendeid, mis on seotud käesoleva töö teemaga.

1 Süstemaatiline süütegu

1.1 Süstemaatilisuse mõiste ja olemus

Süstemaatilisust saab Eesti kriminaalõiguse mõttes jagada kaheks. Kõigepealt on tegu süstemaatilisusega, kui kogu tegevus ise on süstemaatiline ehk see eeldab planeerimist, organiseerimist ja korraldamist. Selline eeldus on vajalik näiteks KarS § 89 lg-s 1 sätestatud inimsusvastase kuriteo puhul, kui tegude toimepanemine süstemaatiliselt eeldab väljatöötatud plaani või poliitikat, mis realiseerub vaadeldavas süüteo koosseisus nimetatud korduvates või jätkuvates tegudes.² Samuti on Riigikohus selgitanud, et mõiste süstemaatiline tähendab mingi tegevuse ühtelugu, alailma või sageli tegemist.³ Teisel juhul on süstemaatilisuse all mõeldud süstemaatilist süütegu, mis tähendab süüteo toimepanemist kolm või enam korda.⁴

Süstemaatilisus pole meie kriminaalõiguses uus mõiste, vaid on teistsuguse nimetuse all eksisteerinud varasemalt. Juba Eesti NSV kriminaalkodeksi § 38 lg 3 sätestas, et vastutust raskendavateks asjaoludeks on kuriteo toimepanemine omakasu või muul madalal ajendil või äritsemisena. Eesti NSV kriminaalkodeksi kommenteeritud väljaande järgi on äritsemisega tegemist neil juhtudel, kui kuritegude toimepanemine on süüdlasele selline kindel pea- või kõrvaltegevuse haru, millest ta ammutab suuremal või vähemal määral mittetöist tulu. Kuriteo toimepanemisele äritsemisena on iseloomulik mitte niivõrd saadud tulu suurus, kui just kuriteo toimepanemine süstemaatiliselt ja kuritegevuse muutumine enam või vähem alatiseks mittetöise tulu allikaks. Kuriteo toimepanemise tulemusena materiaalse kasu saamise üksikuid juhtumeid ei saa käsitleda kuriteo toimepanemisena äritsemisena, kui säärase kasu saamine ei olnud süüdlasele püsivaks sissetuleku allikaks.⁵ Kuriteo toimepanemine äritsemisena oli Eesti NSV kriminaalkodeksis mitmete süütegude kvalifitseerivaks koosseisutunnuseks. Eelkõige puudutaski äritsemine rikkumisi, millega oli võimalik kergelt raha teenida nagu näiteks oli seda võltsitud raha või väärtpaberi valmistamine või käibelelaskmine, kuid samuti

² J. Sootak, P. Pikamäe. (koost.) Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. 4, täiend. ja ümbert. vlj. Tallinn: Juura 2015, § 89 komm. 4.1.

³ RKKKm nr 3-1-1-66-13, p 6.2.

⁴ M. Karjak, J. Sootak. Varavastased süüteod. 3., täiendatud ja ümbertöötatud väljaanne. Tallinn: Juura 2012. lk 35.

⁵ I. Rebane. Eesti NSV kriminaalkodeks. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Eesti Raamat 1980. § 38 komm 3b.

oli ebaseaduslik metsaraie äritsemisena kvalifitseeritud tegu. Äritsemine oli sedavõrd raske koosseisutunnus, et mõnigal juhul oli üks karistuse võimalustest isegi surmanuhtlus.

Aastal 1992 toimus karistusõiguse reform⁶, mis oli tingitud Eesti iseseisvumisest 1991. aastal ja mille käigus kaotas Eesti NSV kriminaalkodeks kehtivuse. Uue seadusena võeti vastu Eesti kriminaalkodeks (edaspidi KrK). Reformi käigus asendati ka seni kasutusel olnud termin äritsemine sõnaga süstemaatiliselt.

Tähtis on süstemaatilisuse juures eristada jätkuvat tegu. Jätkuv süütegu on ühtsest tahtlusest kantud, reeglina lühikese ajavahemiku jooksul ja sama objekti vastu sarnasel viisil toimepandud süütegu.⁷ Kahe mõiste eristamine on tähtis eelkõige sellepärast, et varasemas kohtupraktikas on isegi Riigikohus olnud raskustes süstemaatilise ning jätkuva süüteo diferetseerimisel. Riigikohtu otsuses leiti, et kuriteo süstemaatiline toimepanemine ei iseloomusta KrK eriosa samas paragrahvis ettenähtud kuriteo toimepanemise kordi, vaid osutab samaliigilise kuriteo jätkuvalle toimepanemisele. Süstemaatilisuse kui vastutust raskendava koosseisulise asjaolu kehtestamisega on seadusandja osutanud sellele, et mõnda liiki kuriteo jätkuva, kuid samas süstemaatilise iseloomuga toimepanek on sedavõrd ohtlikum, et seda tuleb käsitleda KrK eriosa vastava paragrahvi erinevas lõikes, kehtestades sellise tegevuse eest rangema karistuse. Riigikohus lisas, et kuriteo süstemaatiline toimepanek on rangelt järjekindel, pidevalt korduv tegevus. See osutab mingit liiki kuriteo jätkuvalle toimepanemisele, püstitatud kuritegeliku eesmärgi etapiviisilisele realiseerimisele, kusjuures neid etappe seovad teatavad ühised sisemised tunnused.⁸ Jääb mulje, et KrK kehtivuse ajal ei eristatud jätkuvat süütegu ning süstemaatilist tegu ja need paigutati ühte patta kokku, mis kindlasti ei olnud õige. Sama arvamust väljendas eespool viidatud Riigikohtu lahendi kohta J. Sootak, leides, et kahetsusväärset kombel on siin segi aetud süstemaatiline tegu kui korduva kuriteo vorm (selle kvalifitseeritud vorm) ning jätkuv tegu kui süüteotüüp, mis välistab korduvuse ja seega ka süstemaatilisuse.⁹ Mainitud Riigikohtu lahend on selge näide sellest, et

⁶ P. Pikamäe. Eesti karistusõigus: XX sajandi reformidest Euroopa Liidu karistusõiguse sünnini. 2013, lk 3. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/vfs/1581/Ettekanne%20konverents%20okt%202013-2.pdf> (04.04.2016).

⁷ J. Sootak. Karistusõigus. Üldosa. Tallinn: Juura 2010, lk 122.

⁸ RKKKo 3-1-1-22-97.

⁹ J. Sootak. Korduv pisivargus ja süstemaatiline vargus. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus asjas 3-1-1-36-07. Juridica VII/2008, lk 508.

süsteemaatilisuse tuvastamisel ei tohi segi ajada jätkuvat süütegu ja süsteemaatilist süütegu, mis mõningal juhul võivad olla sarnased.

Pärast järjekordset karistusõiguse reformi, mis päädis sellega, et 2002. aasta 1. septembril jõustus karistusseadustik, kadus üldosast süsteemaatilisus. Alates sellest hetkest on süsteemaatilisus olnud eriosa paragrahvide üheks koosseisutunnuseks. Leian, et selline lahendus on lihtsam ning õigusselguse poolest ka mõistlikum lahendus, sest see välistab võimaluse hakata isikule igakord ette heitma raskendava asjaoluna süsteemaatilist teo toimepanemist, kui ta teeb seda kolmandat korda. 2002. aastal jõustunud karistusseadustiku redaktsioonis oli süsteemaatilisus kui tegevus otsese tunnusena ära toodud ainult ühes eriosa paragrahvis. Selleks oli § 89, mis sätestas, et on keelatud süsteemaatilisel viisil või massiliselt ja riigi, organisatsiooni või grupi õhutusel või juhtimisel toimepandud inimõigustest ja -vabadustest ilmajätmine või nende õiguste ja vabaduste piiramine, samuti tsiviilelanike tapmine, piinamine, vägistamine, neile tervisekahjustuse tekitamine, nende sunniviisiline ümberasustamine, väljasaatmine, prostitutsioonile sundimine, neilt alusetult vabaduse võtmine või muu väärkohtlemine. Sama paragrahv identse sisuga eksisteerib ka hetkel kehtivas karistusseadustikus ning nagu peatüki alguses sai mainitud, tähendab süsteemaatilisus antud kontekstis väljatöötatud plaani või poliitika olemasolu. Tähtis on see, et teod oleksid toime pandud mingisuguse plaani või süsteemi alusel ning et need ei oleks juhuslikud.

Veel hiljuti meie kriminaalõiguses eksisteerinud piinamise koosseis sisaldas peidetud süsteemaatilisuse nõuet. Nimelt sätestas enne revisjoni kehtinud KarS § 122, et karistatav on järjepidev või suurt valu põhjustanud kehaline väärkohtlemine. Piinamise objektiivne koosseis oli sisuliselt antud viitelisena ning seisnes kehalises väärkohtlemises, mille all tuli mõista kehalise väärkohtlemise koosseisule vastavaid tegusid.¹⁰ Piinamise koosseis oli alternatiiv-aktiline, sisaldades kahte koosseisutegu: a) järjepidev või b) suurt valu põhjustanud ühekordne kehaline väärkohtlemine. Alternatiiv b ei ole hetke teemaga seotud kuna *expressis verbis* rääkis teoainsusest, seega tuleb lähemalt vaadata järjepidevust. Järjepideva väärkohtlemise all mõeldakse üksikuid vägivallategusid – löömist, peksmist, või muud füüsilist vägivalda.¹¹ Riigikohus on leidnud, et järjepidevuse tekkimiseks, peavad füüsilise vägivalda episoodid olema ajaliselt üksteisega tihedalt seotud ning moodustama piinava

¹⁰ J.Sootak, P.Pikamäe. (koost.). Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. 3., täiend. ja ümbert. vlj. Tallinn: Juura 2009, § 122 komm. 3.2.

¹¹ J. Sootak. Isikuvastased süüteod. 4., ümbert. ja täiend. vlj. Tallinn: Juura 2011, lk 89.

situatsiooni. Seejuures rõhutas kohus, et ära ei tohi unustada ka subjektiivset külge, sest pikema aja jooksul kasutatud vägivald peab olema hõlmatud ühtsest tahtlusest luua kannatanule pidev piinav seisund.¹² Siinjuures on kohtupraktika jäänud lahtiseks, kas nimetatud teod võivad olla lihtsalt korduvad, kujutama endast ühte jätkuvat tegu või vastama süstemaatiliseuse tunnustele.¹³ See-eest on Riigikohus öelnud, et piinamise koosseisu jaoks vajalik süstemaatilisus puudub, kui esimese ja teise episoodi vahel on neli ning teise ja kolmanda episoodi vahel kolm aastat.¹⁴ Ka on puudu järjepidevus, kui tegemist on viie episoodiga, mis üksteisest enam kui pooleaastase ja aastase ajavahemikega eraldatud.¹⁵

Hetkel kehtivas karistusseadustikus on piinamine sätestatud §-is 290¹ lg-s 1, mis sätesab, et ametiisiku poolt ilma seadusliku aluseta teadvalt suure või järjepideva kehalise või hingelise valu põhjustamise eest isikule temalt või kolmandalt isikult ütluse saamise, karistamise, hirmutamise, sunni või diskrimineerimise eesmärgil, samuti ametiisiku poolt sellisele teole kihutamise või sellise teoga nõustumine on keelatud. Tegemist on ideeliselt sarnase paragrahviga nagu oli seda varasemalt kehtinud KarS § 122. Peamine erinevus seisneb selles, et koosseisu täitmiseks on vajalik erisubjekti ehk antud juhul ametiisikut. Lisaks peab piinamine olema suunatud teatud eesmärgi saavutamiseks nagu näiteks ütluste saamiseks, et koosseis oleks täidetud.

1.2 Süstemaatilise süüteo mõiste

Esimest korda seletati süstemaatilist süütegu, nii nagu me seda hetkel kehtivas kriminaalõiguses mõistame, Riigikohtu lahendis nr 3-1-3-9-00, kus Riigikohus leidis, et süstemaatiliselt toimepanduks saab lugeda sellist kuritegu, mis koosneb vähemalt kolmest episoodist, kuna kaks episoodi annavad üksnes korduvuse.¹⁶ Kolm episoodi on muidugi vaid üks nõue süstemaatiliseuse tekkeks, aga vähemalt sellega muutis Riigikohus ümber oma varasema seisukoha, millega luges süstemaatilise teo jätkuvaks süüteoks. Lisaks kolme erineva teo toimepanemisele, on kohtupraktika alusel süstemaatilise süüteo jaoks vaja tegude omavahelist seotust ja ajaliselt lähestikku toimumist. Järgnevates alapeatükkides seletan olemasoleva kohtupraktika alusel lahti süstemaatilise süüteo peamised nõuded KarS § 199 lg

¹² RKKKo 3-1-1-109-01 p 6.2.

¹³ J. Sootak. (viide 11) lk 89.

¹⁴ RKKKo 3-1-1-109-01 p 6.2.

¹⁵ RKKKo 3-1-1-5-11.

¹⁶ RKKKo 3-1-3-9-00 p 5.3.

2 p 9 sätestatud süstemaatilise varguse näitel, et seda hiljem võrrelda KarS § 423¹ sätestatud sõiduki süstemaatilise juhtimisega juhtimisõiguseta isiku poolt. Süstemaatilist vargust on hea võrdlusena kasutada, sest see on ainuke süstemaatiline süütegu, mida on sisuliselt analüüsitud kohtupraktikas.

1.3 Süstemaatiline vargus

1.3.1 Väheväärtuslik varavastane süütegu ning süstemaatilise varguse seos

Süstemaatilise süüteoga seostatakse eelkõige KarS § 199 lg 2 p 9 sätestatud süstemaatilise vargusega. Vaadates statistikat, siis süstemaatiline vargus on enim toimepandud süstemaatiline süütegu ning ka raskendava asjaoluna toime pandud vargustest, s.o vargus KarS § 199 lg 2 olevast loetelust, on süstemaatiline vargus teine¹⁷ kõige rohkem toime pandav varguse liik.¹⁸

Enne kui minna süviti süstemaatilise varguse eelduste analüüsimise juurde, on tarvilik seletada, mida tähendab KarS §-is 218 sätestatud varavastane süütegu väheväärtusliku asja ja varalise õiguse vastu ja kuidas on see seotud süstemaatilise vargusega. Karistusseadustiku § 218 alla subsumeeritakse varavastane tegu, mis on KarS-i 13. peatükis välja toodud, välja arvatud teatud teod, mis on sama paragrahvi lõikes 1 eraldi ära märgitud. Oluliseim on sealt loetelust see, et §-i 218 ei rakendata süstemaatilise varguse puhul. Lisaks on tähtis, et samas paragrahvis sätestatud väheväärtuslik süütegu oleks suunatud varalise väärtuse vastu, mille rahaline väärtus ei ületa kahekümne miinimumpäevamäära ehk 200 eurot. Kui näiteks varastatud asja väärtus on 201 eurot, siis tuleb tegu kvalifitseerida KarS § 199 lg 1 alusel varguseks.

Väheväärtuslik varavastane süütegu on seotud süstemaatilise vargusega eelkõige seetõttu, et 15. märtsil 2007. aastal jõustunud seadusemuudatuse ja Riigikohtu praktika järgi oli kujunenud olukord, kus alla 20 miinimumpäevamäära¹⁹ maksva asja vargus ehk pisivargus

¹⁷ Raskendavate asjaoludega registreeriti 7050 vargust, neist süstemaatilisi 2911 (2014: 2923), sissetungimisega 3988 (2014: 4946), grupis toime pandud vargusi 482 (2014: 694) ning avalikult, kuid vägivalda kasutamata toime pandud vargusi 163 (2014: 355).

¹⁸ A. Ahven, A. Leps, B. Tammiste jt. (koost.) Kuritegevus Eestis 2015. Justiitsministeerium: Tallinn 2016. http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/kuritegevus_eestis_2015.pdf (06.04.2016).

¹⁹ Sel ajal kasutati Eestis maksevahendina krooni ning 20 miinimumpäevamäära oli 1000 krooni.

subsumeeriti KarS § 218 järgi väärteoks. Seadusandja ei pidanud seda olukorda rahuldavaks, juhtides tähelepanu korduvate pisivarguste hulga suurenemisele ning asjaolule, et väärteokaristused korduvate pisivarguste eest ei täida eripreventiivset eesmärki.²⁰ Seadusandja leidis, et on vaja tõhusamat vahendit, kuidas takistada korduv pisivaraste niiõelda karistamatus. Eelnevast tulenevalt toodi 2008. aastal toimunud KarS-i seadusemuudatusega Eesti karistusõigusesse süstemaatilise süüteo mõiste süstemaatilise varguse näol. Antud mõiste oli praktikas juba varasemalt kasutuses, , kuigi KarS seda seni ei kasutanud.²¹ Seda ilmestab ka eespool viidatud Riigikohtu lahendki²².

Enim viidatud Riigikohtu lahend süstemaatilise varguse teemal on lahend nr 3-1-1-87-08, kus Riigikohus seletas, et süstemaatiline vargus eeldab, et isik on toime pannud vähemalt kolm vargust, sealjuures ei ole tähtis, kas need teod tuleks üksikult subsumeerida § 199 või § 218 alla ehk süstemaatilisuse võivad moodustada nii kuriteod kui ka väärteod. Lahendis on kohus ühemõtteliselt asunud seisukohale, et vajalik on isikupoolt toime pandud tegude omavaheline seotus, s.t et üksikud vargused moodustavad teatud sisulise süsteemi.²³ Otsustamaks, millal varguse episoodid on omavahel seotud, seletan järgnevas alapeatüks.

Veel enam rõhutas kohus taaskord, et süstemaatilist vargust ei tohi segi ajada jätkuva vargusega, mil isik paneb toime vähemalt kaks tegu, mis on suunatud ühe ja sama objekti vastu, toime pandud ühise tahtlusega, suunatud ühtse kuritegeliku tagajärje põhjustamisele või eesmärgi saavutamisele ning teod on eraldatud üksteisest lühikese ajavahemikuga. Jätkuva teo puhul on tegemist õiguslikult ühe süüteoga ja see kvalifitseeritakse põhikoosseisu järgi.²⁴ Nagu näha, on varasemad kohtulahendid²⁵ tekitanud siiski piisavalt palju segadust, et Riigikohus tundis vajadust veelkord rõhutada jätkuvuse ning süstemaatilisuse erinevust.

²⁰ Karistusseadustiku muutmise seadus. Seletuskiri seaduse eelnõu 225 SE juurde. <http://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/5d28feaf-36c5-235b-1f02-c95b30bfe9b4/Karistusseadustiku%20muutmise%20seadus/> (06.04.2016).

²¹ J. Sootak. (viide 9) lk 508.

²² RKKKo 3-1-3-9-00.

²³ RKKKo 3-1-1-87-08 p 10.

²⁴ Samas, p 10.

²⁵ Vaata RKKKo 3-1-1-22-97 ; 3-1-3-9-00.

Süstemaatilisuse jaoks ei ole oluline, kas isik on varasemate varguste eest süüdi mõistetud (õiguslik retsidiiv) või on need tuvastatud alles ühes menetluses (faktiline retsidiiv).²⁶ Nagu eelnevalt märgitud, võivad süstemaatilise varguse moodustada nii kuriteod kui ka väärteod. Seoses tegude vahelise ajavahemikuga, leidis kohus, et see pole oluline. Autori arvates on see kindlasti vaieldav koht eelkõige praktikute jaoks, aga sellest täpselt järgmises alapeatüks.

Lisaks rõhutas kohus, et kui isik on karistatud varem korduva varguse eest KarS § 199 lg 2 p 4 järgi, võib teda süstemaatilise varguse eest vastutusele võtta sõltumata varastatu väärtusest. Sel juhul neeldub korduvus süstemaatilisuses ning isiku tegu kvalifitseeritakse üksnes KarS § 199 lg 2 p 9 järgi.²⁷

1.3.2 Ajaline kriteerium kui süstemaatilisuse eeldus

Riigikohus on selgitanud, et et süütegude vaheline ajavahemik iseenesest ei ole süstemaatilisuse moodustamiseks oluline. Küll on õiguslalases kirjanduses leitud, et mingisugune ajaline piirang või periood peaks siiski olema, millal süüteod on toime pandud. Täpsemalt on J. Sootak oma õpikus kirjutanud, et tegudevaheline ajavahemik ei ole süstemaatilisuse moodustamiseks oluline, kuid ei saa olla väga pikk (nt mitte üle aasta).²⁸ Hilisemalt on J. Sootak küll loobunud oma algselt välja pakutud ühe aastasest näitest, kuid siiski leidnud, et ajavahemik ei saa olla väga pikk.²⁹

Praktikas tekitas ajalise kriteeriumi puudumine segase olukorra, sest Riigikohus leidis, et see pole oluline, aga mingit ajavahemikku tuli siiski arvestada. Kohtud lähtusid J.Sootaku välja pakutud aastasest perioodist.³⁰ Aastasest perioodist lähtuti kuni Tartu Ringkonnakohus oma määruses kriminaalasjas 1-11-11324 leidis, et aastane periood on liiga pikk. Ringkonnakohus selgitas, et eespool väljatoodud Riigikohtu seisukohaga saab nõustuda vaid osaliselt ja täpsustas, et ajaline kriteerium omab kindlasti tähendust juhul, kui toimepandud vargus oleks

²⁶ RKKKo 3-1-1-87-08 p 10.

²⁷ Samas, p 10.

²⁸ J. Sootak. Varavastased süüteod. 2., täiendatud ja ümbertöötatud väljaanne. Tallinn: Juura 2009, lk 40

²⁹ M. Karjak, J. Sootak. (viide 4), lk 36.

³⁰ Näiteks Harju Maakohtu otsust nr 1-10-12786, kus süüdistatavale heidetakse ette, et ta on toime pannud vargusi aastase perioodi kestel enam kui kahel korral süstemaatiliselt. Juba süüdistusest endast tuleb välja, et ajavahemik 1 aasta on eelduseks süstemaatilisuse tekkeks.

eraldivõetult kvalifitseeritav vaid KarS § 218 järgi väärteona.³¹ Veel enam, Ringkonnakohus selgitas, et ka praktikas rõhutatakse kehtvalt ajaperioodi tähtsust, mille kestel (pisi)vargused toime pannakse ning viidatakse õiguskirjanduse seisukohale, et kolm (väheväärtusliku asja) vargust peavad leidma aset ühe aasta jooksul. Ringkonnakohus leidis, et antud ajaline kriteerium, mille kestel kolm varavastast süütegu väheväärtusliku asja vastu toime pannakse, on praktikas sisuliselt täielikult tõrjunud kõrvale Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsuses nr. 3-1-1-87-08 esitatud nõude, et need episoodid peavad moodustama teatud sisulise süsteemi varastamise kui nn elustiili tähenduses.³²

Tulles tagasi seni praktikas kasutusel olnud aastase perioodi arvestamisel, arvas Ringkonnakohus, et on raske rääkida varavastase süüteo toimepanemisest, mis on enda olemuselt isikule elatiseks või püsivaks/alatiseks sissetulekuallikaks, kui isik tabatakse 12 kuu jooksul kolmel korral vähem kui 64 eurot maksva vallasasja varguselt.³³

Ringkonnakohus arvas, et ajaline periood peaks olema tunduvalt lühem ning pakkus omalt poolt välja, et kui need kolm väheväärtusliku vallasasja vargust on toime pandud 6 kuu, s.o poole aasta kestel, siis saab rääkida süstemaatilisusest. Lisaks mainiti, et sama ideed võiks kinnitada kaudsest eelnevalt viidatud Riigikohtu kriminaalkolleegiumi lahend nr 3-1-1-87-08, milles tuvastati süstemaatilisus tegude suhtes, mis olid pandud toime vähem kui nelja kuu kestel.³⁴ Kuna Riigikohus ei võtnud prokuröri esitatud määruskaebust menetlusse, siis sellest võis järeldada, et Riigikohus nõustub Ringkonnakohtu määruses sõnastatuga.³⁵

Pärast Ringkonnakohtu määrust hakatigi praktikas järgima uut poole aastast ajakriteeriumit. See omakorda viis selleni, et Riigikohus tegi taaskord uue otsuse, mis puudutas süstemaatilisust. Oma lahendis 3-1-1-66-13 sõnas Riigikohus, et madalama astme kohtud, antud juhul Ringkonnakohus, on asunud seisukohale, et väheväärtuslike asjade varguse korral saab rääkida süstemaatilisest vargusest KarS § 199 lg 2 p 9 tähenduses vaid siis, kui vaadeldavad teod on pandud toime ühe aasta või siis koguni kuue kuu jooksul.

³¹ TrtRnKm 1-11-11324, p 6.3.

³² Samas, p 7.

³³ Samas, p 7.1.

³⁴ Samas, p 7.1.

³⁵ P. Randma. Väheväärtusliku vallasasja süstemaatiline vargus KarS § 199 lg 2 p 9 tähenduses. Tartu Ringkonnakohtu kriminaalkolleegiumi määrus kriminaalasjas 1-11-11324 (Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsuses asjas 3-1-1-87-07 väljendatud seisukohtade osaline vastustamine). Juridica 2013/II, lk 140.

Kriminaalkolleegium leiab jätkuvalt, et teo subsumeerimisel KarS § 199 lg 2 p 9 alla ajalisele faktorile iseseisva õigusliku tähenduse omistamine ei oleks õiguslikult põhjendatav ega ka vajalik. Puudub igasugune mõistlik selgitus, miks peaks varguse süstemaatilisuse hindamisel olema õiguslikult siduv 12 kuud, kuus kuud, üks kuu või üks päev. Sellise range kriteeriumi tunnustamise korral võib tekkida praktikas olukordi, kus süütegude tehiolud ja neist nähtuv isiku eluviis ei jäta vähimatki kahtlust, et isik hangib vargustega endale elatist, ent ajalise kriteeriumi ületamine näiteks ühe päeva võrra vabastaks ta kriminaalkaristusest. Pole välistatud, et sellises olukorras hakkaksid isikud ajaliselt nn arvet pidama ja oma tegevust teadlikult planeerima. Kolleegiumil on põhjust arvata, et varastatu väärtuse osas seda praegu ka tehakse (KarS § 218 lg 2 järgi ei tohi varastatu väärtus ületada 64 eurot). Ajalist faktorit peavad kohtud kindlasti hindama, kuid seda tuleb teha tegude sisemise seose analüüsi juures. Ajavahemik, mille jooksul vaadeldavad teod toime pannakse, võib toetada süütegude nn ühtset käekirja.³⁶

Seega kordas Riigikohus oma varasemat seisukohta, et süstemaatilisuse juures ei ole tähtis ajaline kriteerium ja seda tuleks vaadata ainult sisemise seose analüüsimisel. Samas on kaheldav Riigikohtu põhjendus, et ajalise kriteeriumi paika panemisel hakkavad vargad ajaliselt nn arvet pidama ja tegevust teaduslikult planeerima. Senise töökogemuse põhjal võib autor öelda, et suurem osa pisivarastest on asotsiaalsete elukommetega, kes jäävad vahele alkoholi vargusega, olles ise ka alkoholijoobes ja väga tihti raskes joobes. Sellest tulenevalt on raske kujutada ette, et need isikud peavad arvet, millal nad viimati vargusega vahele jäid ja kunas on kriminaalkaristust kartmata võimalik vargile minna. Statistiliselt lähevad sellised vargused kauplusevarguste alla.

Justiitsiministeeriumi analüüsist selgub, et 2015. aastal registreeriti 3192 kaubandusettevõttest toime pandud vargust, neist 52% Tallinnas. Selliste kuritegude registreerimine vähenes aastaga 23%. Möödunud aastal moodustasid kauplusevargused 29% kõigist vargustest (2013: 24%; 2014: 27%). Kauplustest varastanud isikute seas on viimastel aastatel enamiku moodustanud süstemaatilised vargad. Nende osakaal kuriteos kahtlustatavatest moodustas 2015. aastal kolm neljandikku (2014. aastal kaks kolmandikku). Kõige sagedamini varastati kauplustest alkoholi ja toidukaupu (nt šokolaad ja muud maiustused, kohv, liha ja vorstid, juust), aga sageli ka sigarette, riideid, kosmeetikat.³⁷

³⁶ RKKKm 3-1-1-66-13, p 7.

³⁷ A. Ahven, A. Leps, B. Tammiste jt. (koost.) (viide 18).

See statistika näitab samuti, et peamisteks pisivarguse objektideks on alkohol, küll pole uuringus välja toodud, kas toimepanijad olid kained või ei. Eelnevast tulenevat leiab töö autor, et Riigikohtu kartus ajalise arve pidamise üle on asjatu ja ilmselt seda süstemaatiline pisivaras ei tee.

1.3.3 Tegude sisuline seotus kui süstemaatilisuse eeldus

Üks tähtsamaid eeldusi süstemaatilisuse moodustamiseks on tegude omavaheline seotus, vastasel juhul tuleks igat tegu eraldi teona subsumeerida. Riigikohus on öelnud, et teod on omavahel seotud kui need üksikud vargused moodustavad teatud sisulise süsteemi. Seotud on teod omavahel eelkõige juhul, kui varastamine on kujunenud isikule elustiiliks - näiteks hangib isik endale varastades elatist, see on talle püsiva või alatise sissetuleku allikas, või sooritab süütegusid väljakujunenud harjumusest lähtuvalt.³⁸

Riigikohtu selgitusest tegi Tartu Ringkonnakohus oma määruses kriminaalasjas nr. 1-11-11324 veel sisukama järelduse, kui leidis, et toimepandud varguste omavahelise seotuse mõistet avades jõuab Riigikohtu kriminaalkolleegium sisuliselt süstemaatilisuse kui eluviisisüü sisustamiseni – raske on teisiti mõista seisukohta, mille kohaselt on toimepandud vargused omavahel seotud eelkõige juhul, kui nende toimepanemine on kujunenud isikule elustiiliks.³⁹

Süstemaatilisus mõjutab küll süü suurust, kuid seda siiski läbi selle, et näiteks varguste puhul on tegemist kvalifikatsiooniga ning see annab aluse väita, et isiku süü on seetõttu suurem. KarS § 56 järgi kehtib Eesti õiguses põhimõte, mille järgi on karistuse mõistmisel esmaseks aluseks isiku süü ehk see, millisel määral on konkreetne tegu isikule etteheidetav. Lisaks süüle tuleb arvestada võimalust mõjutada süüdi tunnistatud isikut edaspidi hoiduma süütegude toimepanemisest ja õiguskorra kaitsmise huvisid, s.t eri- ja üldpreventiivseid vajadusi. Teisisõnu peab karistus vastama toimepandud teo ebaõigusele, mõjutama isikut edaspidi rikkumistest hoiduma ning kaitsma õiguskorda.⁴⁰ Lisaks ei tulene kohtupraktikast, et Eestis rakendatakse eluviisisüüd ehk saab öelda, et endiselt arvestatakse isiku karistamisel eelkõige isiku teosüüd ning selle kõrval vaadatakse isku suhtumist õiguskorda. Sellest

³⁸ RKKKo 3-1-1-87-08 p 10.

³⁹ TrtRnKm 1-11-11324, p 6.2.

⁴⁰ S.Lind. Karistuse mõistmine ja selle põhistamine - Maakohtute praktika süstemaatilise varguse asjades. – Juridica 2012/ VIII, lk 637.

tulenevalt võib öelda, et Ringkonnakohtu arusaam on veidi äärmuslik öeldes, et meil nüüd on süstemaatilisuse puhul tegemist puhtalt eluviisisüü hindamisega.⁴¹

P. Randma selgitas oma artiklis ringkonnakohtu arusaama süstemaatilisest vargusest kui eluviisisüüst sellega, et varguste kestev ja pidev toimepanek peab reegeljuhtumil kujutama isikule teatud kindla kestuse ja ulatusega sissetulekuallikat või teisisõnu elustiililiselt väljakujunenud ja tädeviija poolt omaks võetud alternatiivi kaupade eest tasumisele. Seisukoha esitamisel tugines ringkonnakohus ka õiguskirjanduses omaks võetud arusaamale süstemaatilisusest kui tädeviija poolt korduvalt (seda nt ka vaid sobivatel asjaoludel) toimepandavast süüteo, mis on tädeviijale sisuliselt või vähemalt teatud ulatuses elatusallikaks. Selline seisukoht lähtub lihtsast ning praktikas pidevalt kinnitust leidvast tõdemusest, et just vargus on delikt, mida nn harjumus-kurjategijad iseäranis tihti või ka ennekõike toime panevad.⁴² Vargusi kui sissetulekuallikas saab pidada eelkõige korteri- ning autovargusi, kus potentsiaalne tulu on tunduvalt suurem kui pisivarguste puhul. Pisivarguste sooritajad panevad ilmselt toime vargusi alternatiivina kauba tasumise eest. Näiteks kolm korda 6 kuulise või aastase perioodi juures alkoholi varastava isiku sissetulekuallikaks ei saa sellist tegevust pidada. Küll saab väita, et selline käitumine näitab isiku suhtumist õiguskorda ning et isik kasutabki kauba saamiseks pigem alternatiivina varastamist kui selle eest tasumist ja isik tuleks võtta vastutusele KarS §199 lg 2 p 9 alusel.

Süstemaatilised vargused on Eestis väga levinud, sel põhjusel rakendatakse enamikel juhtudel kohtutes kokkuleppemenetlust ja tihti käib see läbi kiirmenetluse. See on kindlasti üks ohukohti, sest kiirmenetlus viiakse KrMS § 256¹ teise lause alusel läbi 48 tunni jooksul pärast kahtlustatva ülekuulamist või kinnipidamist ning kuna see kõik toimub kiirendatul viisil, siis võib juhtuda, et süstemaatilise varguse puhul ei pöörata suurt tähelepanu varguste sisulisele seosele, vaid vaadatakse, kas on olemas kolm tegu ning kas need ajaliselt mahuvad poole aasta sisse. Kokkuleppe sõlmimise juures ei ole enam kohustuslik kaitsja kohalolek, millega on vähenenud kindlus, et süüdistatava õigusi ei rikuta. See suurendab ohtu, et isikule piltlikult öeldes väänatakse kaela raskem süüdistus kui ta tegelikult toime on pannud.

⁴¹ Näiteks Harju Maakohtu 28. veebruari 2012. a otsus kriminaalasjas nr 1-12-1058, otsusest nähtub, et kohus on võtnud kindla seisukoha, et kuna isikule on muutunud varastamine elustiiliks ning on ilmselgelt näha, et isik ka ei muuda oma suhtumist ühiskonnas sätestatud õiguskorda, siis pole muud võimalust kui määrata reaalne vanglakaristus.

⁴² P.Randma (viide 35), lk 141.

Huvitava lisaeeldusena süstemaatilise varguse tekkeks pakkus välja P. Randma oma Juridica artiklis, kus leidis, et süstemaatilise varguse inkrimineerimiseks peaks olema väliselt täidetud kvalifikatsiooni tavapärane eeldus ehk siis varguse põhikoosseis. Teisisõnu: selleks, et mõista isikut süüdi süstemaatilise vargana, peaks tema poolt eri episoodides varastatud vallasasjade summaarne väärtus ületama KarS § 218 lõikes 2 sätestatud 64 euro piiri, mis üldpõhimõttena peaks eristama kuritegu väärtust. Muidu tekib olukord, kus kuritegu ei pane toime isik, kes kuue kuu jooksul sooritab kaks vargust, varastades kummalgi korral vallasasja väärtusega 30 eurot, küll aga isik, kes võtab kuue kuu jooksul kolmel korral võõra vallasasja väärtusega 1 euro. Näha neist kahest õiguskorda enam kahjustavana teisena kirjeldatud käitumist, mille eest võiks mõista isikule karistuseks vangistuse kuni viis aastat, tundub lihtsalt ebaloogiline.⁴³ Tuues selle idee hetkel kehtivasse õigusesse, siis peaks kolme varguse kokkuvõttes varastatud asjade väärtus olema 200,1 eurot. Idee tundub vägagi asjakohane ning loogiline, sest see vähendaks kindlasti niiõelda alkoholivaraste, kes suuremas osas ka alati turvatöötajatele vahele jäävad, kriminaalkorras menetlemist ning karistamist. P. Randma ideed puudutas Riigikohus oma lahendis 3-1-1-66-13 väga kaudselt, leides et väheväärtuslike asjade süstemaatilise varguse korral ei ole erinevate süütegudega varastatu väärtusel iseseisvat tähendust. Näiteks järjepidevalt kauplusest alla 64 eurot maksvaid asju varastavale isikule tehtava süüetteheite suurus ei tulene üksnes varastatu väärtusest, st kahju suurusest, vaid ka sellest, milline on tema kuritegeliku käitumise intensiivsus ja suhtumine võõrasse omandisse üldiselt. Seadusandaja on pidanud vajalikuks kaitsta õiguskorda ka väheväärtuslike asjade suhtes toime pandud varguste eest, eesmärgiga suunata varastamist normiks pidav isik raskemat karistust ettenägeva seadusega õiguskuulekale elule.⁴⁴ Eelnevaga laitis Riigikohus P.Randma idee kahjuks maha.

1.4 Süstemaatilised süüteod Eesti õiguses

Hetkel kehtivas karistusseadustikus on kokku üksteist süütegu, mille üheks koosseisutunnuseks või kvalifikatsiooniks on süstemaatilisus. KarS §-i 89 lg 1 on eespool juba käsitletud ning kokkuvõtlikult võib öelda, et süstemaatilisuse all antud paragrahvis peetakse silmas süsteemset planeerimist, kavandamist ning organiseerimist, et toime panna inimsusvastane kuritegu. Eestis puudub kohtupraktika antud paragrahvi kohta. Samuti sai

⁴³ P.Randma (viide 35), lk 143.

⁴⁴ RKKKo 3-1-1-66-13, p 8.

eespool lühidalt räägitud §-ist 290¹ lg 1, mis sisaldab peidetult süstemaatilisust läbi piinamise.

Karistusseadustik § 108 lg 2 p 2 sätestab, et keelatud on sõjategevuse piirkonnas või okupeeritud territooriumil võõra asja ebaseaduslik hõivamine, asja rikkumine või hävitamine relvajõududesse kuuluva või sõjategevusest osavõtva isiku poolt, kui see ei olnud tingitud sõjalistest vajadustest ja kui puudub käesoleva seadustiku §-s 95, 106 või 107 sätestatud süüteokoosseis ning kui see on toime pandud süstemaatiliselt. Tegemist on paragrahviga, mis kaitseb sõjategevuse piirkonna või okupeeritud territooriumil asuvat vara. Seda paragrahvi saab rakendada üksnes siis kui asja hävitamine või omastamine ei olnud tingitud sõjalisest vajadusest. Seda saab toime panna ainult erilise isikutunnusega isik ehk isik, kes kuulub relvajõududesse või võtab osa sõjategevusest. Süstemaatilisuse all on silmas peetud vähemalt kolme varavastast tegu. Teo toimepanemine käesolev koosseisu tähenduses ei eelda eri tegude vahelist sisemist seost.⁴⁵ Seega ei ole vahet, kas teod on omavahel seoses või ei. Selgusetuks jääb, kas need teod peavad olema toime pandud teatud aja jooksul. Näiteks kogu sõjategevuse jooksul.

Karistatav on täisealise isku poolt nooremale kui kaheksateistaastasele isikule alkoholi müümine või ostmine süstemaatiliselt KarS § 182¹ lg 1 alusel. Tegemist on süüteoga alaealise vastu ning eeldab erisubjektina täisealist isikut, kes müüb või ostab alaealisele alkoholi. Vastutus tekib igal isikul, kes alaealisele alkoholi müüb või ostab – näiteks müümise eest mitte ainult kaupluse müüja või muu isik, kes käitleb alkoholi sellega kaubeldes ehk seda tasu eest võõrandades, vaid ka isik, kes eraviisiliselt müüb alaealistele oma valduses olevat alkoholi. Kui täisealine annab alkoholi tasuta, puudub nende vahel müügisuhe ning täisealine vastutab KarS § 182 alusel. Süstemaatilisuse puhul kehtib taas vähemalt kolme korra reegel. Tunnus ei eelda täiendavalt lähi- või sõltuvussuhet.⁴⁶ Karistusseadustiku revisjoni eelnõuga 554 SE loobuti karistusõiguses läbivalt väärteprejuditsioonist – kuigi esialgses eelnõus sätestatud korduvus ei tähendanud täpselt sama kui varasem karistatus (nt juhtumil, mil ühe päeva jooksul müüakse erinevatele alaealistele isikutele alkoholi, on tegemist korduvusega, isegi kui süüdlasele ei ole esimese rikkumise eest jõutud veel karistust mõista), ei olnud siiski tegemist korrektse sõnastusega. Muudatusettepanekuga ühtlustati mõisted sarnaselt teiste rikkumistega, kus süstemaatilisus on sedavõrd tõsise tagajärjega, et väärrib teo karistamist

⁴⁵ J. Sootak, P. Pikamäe (koost.) (viide 2), § 108.

⁴⁶ Samas, § 182¹ komm. 4.

kuriteona.⁴⁷ Ajalist kriteeriumi või sisemise seose täpsemat seletust ei ole paika pandud, samuti puudub hetkel kohtupraktika uue redaktsiooni kohta. Küsitavust tekitab asjaolu, kas on tõesti otstarbekas inimesi karistada kriminaalkorras kui nad müüvad alaealistele süstemaatiliselt alkoholi. Laste tervist tuleb hoida, aga hetkel tundub tegemist olevat ülekriminaliseerimisega.

Karistusseadustiku § 183 lg 1 viimane teoalternatiiv sätestab vastutuse narkootilise või psühhotroopse aine väikeses koguses üle riigipiiri toimetamise eest süstemaatiliselt. Üle riigipiiri toimetamine on antud paragrahvi alusel kvalifitseeritav siis, kui see toimub süstemaatiliselt ja puudub edasiandmise eesmärk. Riigipiirina tuleb käsitleda üksnes Eesti riigipiiri, samuti ajutist kontrolljoont.⁴⁸ Süstemaatilisus on antud juhul täidetud kui isik tabatakse väikeses koguses narkootilise või psühhotroopse aine üle piiri toimetamiselt lühikese aja jooksul juba kolmandat või enam korda ning võib kahtlustada, et tal võib olla aine edasiandmise eesmärk, mis omakorda muudab rikkumise oluliselt raskemaks ja ohtlikumaks. Kuna seda eesmärki võib olla aga keeruline tuvastada, on preventiivsetel kaalutlustel ette nähtud kriminaalvastutus süstemaatilise rikkumise eest.⁴⁹ Antud juhul pole selgitatud, mis on lühike ajavahemik, see võib olla paar nädalat, paar kuud või näiteks pool aastat. Kahjuks puudub kohtupraktika antud paragrahvi kohta ning seega ei saa kindlamaid järeldusi teha.

Karistusseadustiku riigivastaste süütegude all on § 235³ lg 1 mis sätestab, et ametiisiku süstemaatiline mõjutamine teenistuskohustuste täitmata jätmisele eesmärgiga kahjustada Eesti Vabariigi iseseisvust ja sõltumatust või territoriaalset terviklikkust on karistatav tegu. Antud koosseisuga kaitstakse Eesti Vabariigi iseseisvust, sõltumatust ja territoriaalset terviklikkust. Koosseis on täidetud ka juhul, kui ametiisik täidab oma ametikohustusi hoolimata süstemaatilisest mõjutamisest nõuetekohaselt edasi. Mõjutamine on tegu, mis peaks kallutama adressaadi tahet toimepanija soovitud suunas. Mõjutamine ei pea objektiivse kõrvalvaataja jaoks olema käsitatav adressaadi mõjutamisena. Mõjutamise vorm pole oluline.

⁴⁷ Eelnõu 554 SE II. Seletuskiri karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu teise lugemise juurde, lk 14.

<http://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/78433b29-8b2f-4281-a582-0efb9631e2ad/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus/> (15.04.2016).

⁴⁸ J. Sootak, P. Pikamäe (koost.) (viide 2), § 183 komm. 2.7.

⁴⁹ Eelnõu 554 SE II lugemine. Seletuskiri (viide 47), lk 15.

Süstemaatilisus seisneb kolmes või enamas omavahel sisuliselt seotud teos. Tegude vahele jääv ajavahemik ei ole oluline.⁵⁰ Kahjuks ei ole kommentaaris seletatud, kuidas need teod peavad seotud olema. Võib eeldada, et need peavad olema suunatud sama eesmärgi saavutamiseks või sama isiku suunas, kes oleks toimepanijaks. Ajavahemik pole küll oluline, kuid võib eeldada, et see ei tohiks olla üleliia pikk, sest vastasel juhul puuduks seos tegude vahel, mis välistaks süstemaatilisuse. Hetkel puudub kohtupraktika antud paragrahvi kohta.

Karistusseadustiku revisjoniga lisati karistusseadustikku § 260¹ lg 1 punkti 1, mis puudutab Eestis ilma seadusliku aluseta viibivale välismaalasele töötamise võimaldamist kui see on toime pandud süstemaatiliselt. Varasemalt kehtinud § 260¹ lg 1 p 1 alusel oli seadusliku aluseta Eestis viibivale välismaalasele töötamise võimaldamise üheks kriminaliseerivaks tunnuseks teo toimepanemine järjestikuse 12 kuu jooksul vähemalt teist korda.⁵¹ Hetkel kehtiva redaktsiooni alusel on kuriteokoosseis täidetud kui tööandja võimaldab süstemaatiliselt Eestis seadusliku aluseta viibival välismaalasel siin töötada. Praegusel hetkel puudub kohtupraktika antud paragrahvi kohta, küll võib aga eeldada, et käibel oleva redaktsiooni alusel on süstemaatilisusega tegemast juhul kui järjestikuse aja jooksul vähemalt kolm korda on tegu toime pandud. Kommentaaris ega seletuskirjas pole selgitatud, mis see ajaline vahemik peaks olema, et saaks tekkida süstemaatilisus, ilmselt kehtib varasema redaktsiooniga sarnaselt 12 kuu pikkune ajavahemik.

Laevalt saasteainete merre heitmine ning selle tegemine ettavaatamatusest on sätestatud §-ides 365¹ ja 365². Karistusseadustiku seletuskirja alusel nõuavad Euroopa Liidu direktiivid 2005/35/EC ja 2009/123/EC laevalt saasteainete keelatud merreheitmise eest eranditult kuriteokaristust, mistõttu koosseisudesse ei saa lisada olulises kahjus seisnevat kriminaliseerivat tunnust. Seega tuli nimetatud koosseisud säilitada kuritegudena, lugedes need erinormideks §-de 364 ja 365 suhtes. Samas tuleb direktiivi alusel lugeda kuriteoks ka mere saastamine mitte ainult olulise ja suure kahju tekitamise korral (§ 364), vaid ka süstemaatiliselt.⁵² Süstemaatilisust eraldi seletatud pole ning võib eeldada, et selle all on mõeldud vähemalt kolme tegu. Ajavahemikku ning millises seoses teod omavahel olema

⁵⁰ J. Sootak, P. Pikamäe (koost.) (viide 2), § 235³ komm. 3.4.

⁵¹ Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletuskiri, lk 71.

http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/karistusseadustiku_ja_sellega_seonduvalt_teiste_seaduste_muutmise_seaduse_eelnou_seletuskiri_3.12.2013.pdf (11.04.2016).

⁵² Samas, lk 85.

peavad ja kas üldse peavad, on antud juhul raske pakkuda. Seda peab täpsemalt selgitama kohtupraktika, mis hetkel puudub.

Peidetud süstemaatilisuse koosseis on KarS §-is 331⁴, mis sätestab karistusjärgse käitumiskontrolli kontrollnõuete ja kohustuste rikkumise. Sätte sõnastus on, et kontrollnõude või käitumiskontrolli raames pandud kohustuse kuritahtliku rikkumise eest karistusjärgsele käitumiskontrollile allutatud isiku poolt karistatakse rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega. Riigikohus on öelnud, et kuritahtlikuks saab lugeda süstemaatilist või kriminaalhoolduse eesmärke oluliselt kahjustavat rikkumist.⁵³ Kui isik on jätnud kahe kuu jooksul üheaegselt täitmata mitmeid kontrollnõudeid ja ei ole vaatamata korduvatele meeldetuletustele täitnud talle määratud kohustusi, ei ole kontrollnõuete ja kohustustuste eiramine juhuslikku laadi ning rikkumisi tuleb hinnata süsteemseks. Süüteo koosseisu grammatilise tõlgendamise järgi ei ole välistatud, et kohtupraktikas võidakse kuritahtlikuks lugeda kontrollnõude ühekordne rikkumine või käitumiskontrolli raames isikule määratud ühe kohustuse täitmata jätmine.⁵⁴ Näiteks isikule on määratud karistusjärgse käitumiskontrollina alkoholi tarvitamise keeld KarS § 87¹ lg 2 ja KarS § 75 lg 2 p 2 alusel. Kui nüüd isik jääb mitmeid kordi vahele alkoholi tarvitamisega, siis saab öelda, et ta teeb seda kuritahtlikult ehk süstemaatiliselt ning teda saab antud paragrahvi järgi võtta vastutusele. Praktikast on näide, kus meesterahvale oli määratud alkoholikeeld ning ta rikkus seda keeldu neljateistkümnel korral. Isik võeti vastutusele KarS § 331⁴ alusel ning karistati 3 kuulise vangistusega.⁵⁵

Karistusseadustikus on olemas veel § 423¹, mis sätestab sõiduki süstemaatilise juhtimise juhtimisõigusega isiku poolt, mida analüüsin järgmises peatükis sisulisemalt. Kokkuvõtlikult tuleb nentida, et süstemaatilisust kui koosseisutunnust lisatakse üha rohkem karistusseadustikku, kuid lähemalt uurides jääb hetkel vähemalt mulje, et tegemist on koosseisudega, mis ei leia väga suurt rakendamist ja küsitav on, kas need sätted on tõesti nii vajalikud.

⁵³ RKKKo 3-1-1-84-12 p 8.

⁵⁴ J. Sootak, P. Pikamäe (koost.) (viide 2), § 331⁴ komm. 3.3.

⁵⁵ TMKo 1-15-10194.

1.5 Kolme löögi seaduse ja süstemaatilisuse võrdlus

Senise analüüsi põhjal saab väita, et Eesti on asunud korduvkurjategijad või siis korduvrikkujaid karistama, nähes selleks karistusseadustiku eriosas ette eraldi koosseisu või kvalifikatsiooni süstemaatiliselt toimepandud süütegudele. Süstemaatilisus kui koosseisutunnus või kvalifikatsioon on olnud alates karistusseadustiku vastuvõtmisest, eriti pärast süstemaatilise varguse lisandumist, kasvav trend. Taoline käsitus sarnaneb mõneti Ameerika Ühendriikide õigussüsteemiga, kus korduvkurjategijate efektiivsemaks/tõhusamaks vastutuselevõtmiseks on kasutusele võetud kolme löögi seadus, mis inglise keeles kannab nimetust *Three Strikes Law*.

Ameerika Ühendriikide teatud osariigid on pidanud õigeks seada karistuse määramine kurjategijate puhul sõltuvusse sellest, kui mitu korda on isik kuritegusid toime pannud. Kolme löögi seadus näeb isikule ette pikaajalise vangistuse, kui isik paneb kolmel korral toime kuriteo. Osariigiti on mõneti erinevad nii karistuste tähtajad kui ka nõuded kuritegudele, mille eest võib raskendatud karistust mõista. Nii näiteks võis Kalifornias kolmandaks, otsustavaks kuriteoks olla ükskõik milline kuritegu, ka väheoluline vargus.⁵⁶ Samalaadse näite saab tuua ka Eesti kehtivast karistusseadustikust, mis näeb isikule ette kriminaalkaristuse, kui ta on toime pannud süstemaatiliselt kolmandat korda väheväärtusliku asja varguse. Selle eest võib talle määrata kuni viieaastase vangistuse, mis muidugi pole nii ekstreemne kui Kalifornia näide, kus isikule, kes varastas kolm golfikeppi koguväärtusega 1200 dollarit, määrati 2003. aastal 25 aastane vanglakaristus. Kohtuotsust põhjendati sellega, et isikut oli varasemalt mitmel korral karistatud sissemurdmiste ning varguste eest, mille tõttu oli tema suhtes võimalik rakendada kolme löögi seadust, lisaks oli isikul sõltuvusprobleemid ravimitest.⁵⁷ Asja muudab huvitavaks peale range karistuse veel see, et golfikeppide vargusega pani isik toime *wobbler*⁵⁸ teo, mis tähendab seda, et tegu on raskusastmelt kuriteo ja väärteo vahel ning see on prokuröri diskretsioon, kas esitada süüdistus väärteo või kuriteo eest. Antud kaasuses esitas prokurör süüdistuse kuriteona. Niivõrd kujukaid kaasuseid karmide karistustega leiab

⁵⁶ A. Parmas, R. Kiris. Karistusjärgne kinnipidamine põhiseaduse vastane, mis saab edasi? Riigikogu Toimetised 24, 2011. <http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=16011&op=archive2> (12.04.2016).

⁵⁷ Ewing v. California 538 U.S. 11 (2003) <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/538/11/case.html> (12.04.2016).

⁵⁸ Tegemist on mitteametliku juriidilise terminiga. *Wobbler* teod on eelkõige rikkumised, mida on võimalik toime panna nii kuriteona või väärteona. Näiteks joobesjuhtimine ning vargused. Vaata täpsemalt <http://definitions.uslegal.com/w/wobbler/> (12.04.2016).

väga palju, mis lõpuks viis selleni, et 2012. aastal võeti Kalifornias rahvahääletusel vastu *Proposition 36*⁵⁹, millega sätestati, et kolme löögi seadust võib kasutada ainult raskete või vägivaldsete kuritegude puhul ning sellega pandi piir juhtumitele, kus vääртеona karistava teo eest mõisteti isikule eluaegne vanglakaristus, kuna ta oli varasemalt toime pannud vägivaldseid kuritegusi. Lisaks andis *Proposition 36* võimaluse vabastada vanglast kurijategijad, kes kolme löögi seaduse alusel olid süüdi mõistetud, kuid nende viimane tegu ei olnud vägivaldne ega raske. Vangide vabastamine jäeti siiski kohtuniku otsustusõiguseks, mis tähendab, et vabanemine pole garanteeritud, kui kohtunik leiab, et isik on endiselt ohtlik.⁶⁰

Töö autor on seisukohal, et Eestis korduvkurjategijate karistamiseks kasutatavad süstemaatiliste süütegude koosseisud ja kvalifikatsioonid on võrreldes kolme löögi seadusega õigusriigile omapärasem ning mõistlikum lahendus. Selle poolt räägib asjaolu, et Eesti õiguses peab üldjuhul olema tegude vahel seos ja nad peavad olema samaliigilised vastukaaluks Ühendriikidele, kus peab esinema kolm kuritegu, mis ei pea omavahel mingis seoses olema. Suurim erinevus seisneb selles, et Eestis kehtib teosüü alusel karistuse määramine ning varasemat retsidiivsust võetakse küll iseloomustava materjalina arvesse, kuid see ei ole kindlasti ainus alus karistuse ja süü suuruse otsustamisel. Seevastu Ühendriikide süsteem kaldub pigem karistama isikuid selle eest, et nad on elanud kuritegelikku elu ja karistuse aluseks on nn. eluviisisüü. Samas tuleb nentida, et mõningad sarnased elemendid on olemas nagu näites kolme teo nõue ja ja võimalus määrata raskem karistus kolmanda teo eest.

⁵⁹ Proposition 36. Three strikes law. Repeat felony offenders. Penalties. Initiative statute. <http://vig.cdn.sos.ca.gov/2012/general/pdf/36-title-summ-analysis.pdf> (12.04.2016).

⁶⁰ Samas.

2 Sõiduki süstemaatiline juhtimine juhtimisõigusega isiku poolt

2.1 Sõiduki süstemaatiline juhtimisõigusega juhtimine karistusseadustiku revisjonis

Hiljuti Justiitsministeeriumi poolt läbiviidud karistusseadustiku revisjoni käigus tehti seaduses mitmeid olulisi muudatusi, mille peamine idee oli kantud mõttest vältida ülekriminaliseerimist. Revisjoni raames lisandus karistusseadustikku teiste süstemaatiliste süütegude kõrvale uudne § 423¹, mis kannab nimetust sõiduki süstemaatiline juhtimine juhtimisõigusega isiku poolt. Paragrahv sätestab, et mootorsõiduki, maastikusõiduki või trammi juhtimise eest vastava kategooria mootorsõiduki või trammi juhtimisõigusega isiku poolt, kui see on toime pandud süstemaatiliselt saab karistada rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega. Uurides karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletuskirja⁶¹, selgub, et seletuskirjas puudub KarS § 423¹ sisu kirjeldus ja viide antud paragrahvi lisamisele karistusseadustikku revisjoni raames. See tekitas küsimuse, et mis oli ajendiks sellise paragrahvi lisamiseks karistusseadustikku ning sellest tulenevalt esitasin pöördumise Justiitsministeeriumi poole, selgitamaks välja paragrahvi tekkelugu. Justiitsministeeriumi selgitus oli napolisõnaline, kuid siiski põhjendati, et KarS § 423¹ kehtestati Eesti õigussüsteemi karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadusega, mis jõustus 01.01.2015. Riigikogus kandis eelnõu numbrit 554SE. Uus paragrahv lisati eelnõusse Riigikogus pärast esimest lugemist muudatusettepanekuga nr. 41. Säte nähti ette asendama algses eelnõus olnud lisakaristust sõiduki juhtimise keelu kohta.

Lugedes eelnõu 554 SE teise lugemise seletuskirja, selgub, et muudatusettepanekuga nr 41 täiendatakse eelnõu § 1 punktiga 244¹, lisades KarS-i § 423¹ ehk sõiduki süstemaatiline juhtimine juhtimisõigusega isiku poolt. Säte asendab algses eelnõus ettenähtud lisakaristust sõiduki juhtimise keelu kohta. Samas on regulatsioon laiem, kohaldudes ka juhul, kui eraldi keeldu isikule ei ole seatud ning piisab sellest, kui on tõendatud rikkumise süstemaatilisus. Tegu ei eelda isiku varasemat karistamist väärtekorras liiklusseaduse (edaspidi LS) § 201 alusel. Juhtimisõigusega sõidu mõiste hõlmab nii seda, kui isikul ei ole kunagi juhtimisõigust olnud, kui ka seda, kui isikult on juhtimisõigus ära võetud või see on lõppenud. Süstemaatilisuse tunnus viitab rikkumise korduvusele ja harjumuslikkusele. Samuti on viidatud tõsiasi, et kehtivas seaduses on karistatavuslünk, mis seisneb selles, et erinevalt

⁶¹ Seletuskiri (viide 51).

juhtimisõigusega rikkujast, keda kohus karistab juhtimisõiguse äravõtmisega, ei ähvarda juhtimisõigusega rikkujat karistus kohtuotsuse täitmisest kõrvalehoidumise eest KarS § 329 alusel, kui ta peaks juhtimisõiguse puudumisest hoolimata üha uuesti ja uuesti sõidukit juhtima. Isik, kes sõidukit juhtides lisaks mingi muu liiklusnõude rikkumisele ei oma ka juhtimisõigust, paneb toime veelgi hukkamõistetavama teo kui juhtimisõigusega isik, kes sama liiklusnõuet rikub. Muudatusettepaneku kohaselt saab juhtimisõigusega isiku kriminaalkorras vastutusele võtta süstemaatilise rikkumise eest.⁶²

Seega nähtub muudatusettepanekust, et prooviti leida võimalus karistatavuslõnga täitmiseks, kus juhtimisõigusega juhtidel oli võimalus juhtida sõidukit, kartmata seejuures karistust kohtuotsuse mittetäitmise eest. Lisaks selle tundub peamine põhjus siiski olevat selles, et algne idee, kehtestada juhtimist keelav säte, luhtus. Eriti hukkamõistetavaks peetakse lisaks liiklusalastele rikkumistele olukorda, kui isikul puudub lisaks veel juhtimisõigus. See omakorda tekitab aga küsimuse, kas selleks on vaja eraldi kuritegu karistusseadikus ette näha juhtimisõigusega sõitmise eest süstemaatiliselt, kui olukorra saaks lahendada ka kvalifikatsiooni näol. Näiteks KarS § 424 järgi on keelatud joobes sõiduki juhtimine, sellele võiks tuua lisa kvalifikatsiooni, et kui joobes sõiduki juhtimise on toime pannud juhtimisõigusega juht, siis on karistus karmim.

Säte, mida §-ga 423¹ asendandati oli eelnõus kirjas §-is 50 lg-s 3, mis nägi ette sõiduki juhtimise õiguse äravõtmise ja sõiduki juhtimise keeldu, täpsemalt, kui süüdlasel puudub sõiduki juhtimise õigus, võib süüdlase suhtes kohaldada käesoleva paragrahvi lõikes 1 sätestatud tingimustel sõiduki juhtimise keeldu. Kohus või kohtuväline menetleja määrab, millise liigi sõidukeid juhtimiskeeld hõlmab.⁶³ Sama paragrahvi lõige üks sätestas, et ohutu liiklemise või käituseeskirja rikkumisega seotud süüteo eest võib lisakaristusena kohalda sõiduki juhtimise õiguse ära võtmist:

- 1) kuriteo korral kuni kolmeks aastaks kohtu poolt;
- 2) väärteo korral kuni üheks aastaks kohtu või kohtuvälise menetleja poolt seaduses sätestatud juhtudel.

⁶² Eelnõu 554 SE II lugemine. Seletuskiri (viide 47), lk 21.

⁶³ Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskirja juurde lisa 1. Karistusseadustiku terviktekst koos muudatustega. lk 13. <http://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/78433b29-8b2f-4281-a582-0efb9631e2ad/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus/> (15.04.2016).

Seega juhtimise keelu kohaldamiseks pidi juht toime panema mingisuguse ohutu liiklemise või käituseeskirjade rikkumisega seotud süüteo. Ilmselt kuulus sätte kohaldamisele, kui aset leiavad rikkumised, mis seisnevad näiteks sõiduki joobes juhtimises või lubatud sõidukiiruse suures ületamises ning juhtumites kui isikul puudub ka sõiduki juhtimisõigus.

Täpsustuseks tuleb veel lisada, et sõiduki juhtimise keelu all peeti silmas juhte, kellel ei olnudki juhtimisõigust olemas olnud ning kellelt seetõttu ei olnud võimalik sellist õigust ka ära võtta. Seda on selgitanud ka Riigikohus oma lahendis 3-1-1-86-09, kus isikult oli joobes juhtimise eest kohtuväline menetleja lisakaristusena ära võtnud sõiduki juhtimisõiguse. Probleem seisnes selles, et rikkumine toimus enne, kui isik oli endale juhtimisõiguse saanud, kuid otsus juhtimisõigus ära võtta tehti pärast seda, kui isik oli endale juhtimisõiguse saanud. Riigikohus leidis, et mootorsõiduki juhtimise õiguse äravõtmine lisakaristusena eeldab teo toimepanemise ajal sellise õiguse olemasolu süüdistataval või menetlusalusel isikul. Ei ole võimalik ära võtta sellist õigust, mida isikul ei olegi olemas. Kirjeldatud põhimõtet ei väära ka tõsiasi, et käesolevas asjas oli isikul kohtuotsuse tegemise ajal mootorsõiduki juhtimise õigus olemas. Menetlusaluse isiku olukorda ei saa halvendada tema enda seaduskuulekas käitumine, s.o mootorsõiduki juhtimise õiguse taotlemine.⁶⁴

Lisaks on seletuskirjas selgitatud KarS § 50 lg 3 vajadust sellega, et kuna isikult kellel ei olegi juhtimisõigust, ei saa ära võtta sellist õigust, siis see asetab aga põhjendamatult soodusolukorda need isikud, kes lisaks sellele, et nad rikuvad sõidukit juhtides teatud liiklusnõudeid, juhivad sõidukit ka juhtimisõigust omamata. Juhtimisõigust omav isik võib teatud rikkumiste eest juhtimisõigusest kuudeks või aastateks ilma jääda. Samas isikult, kes paneb täpselt samasuguse rikkumise, näiteks joobes juhtimise toime juhtimisõigust omamata, ei saa pärast rikkumist omandatud juhtimisõigust ära võtta, samuti säilib tal võimalus lähitulevikus juhtimisõigus omandada. Veel enamgi: erinevalt juhtimisõigusega rikkujast, keda kohus karistab juhtimisõiguse äravõtmisega, ei ähvarda juhtimisõiguseta rikkujat ka karistus kohtuotsuse täitmisest kõrvalehoidumise eest KarS § 329 alusel, kui ta peaks juhtimisõiguse puudumisest hoolimata üha uuesti ja uuesti sõidukit juhtima. Isik, kes sõidukit juhtides lisaks mingi muu liiklusnõude rikkumisele ei oma ka juhtimisõigust, paneb toime veelgi hukkamõistetavama teo kui juhtimisõigusega isik, kes sama liiklusnõuet rikub. Seetõttu täiendatakse juhtimisõiguse äravõtmist lisakaristusena võimalusega kohaldada sõiduki

⁶⁴ RKKKo 3-1-1-86-09 p 7.4.

juhtimise keeldu isiku suhtes, kel juhtimisõigus puudub. Juba kehtivas seaduses on lisakaristus reguleeritud keelu kaudu §-s 49¹. Ühtlasi jätab seadus sõnaselgelt kohtu või kohtuvälise menetleja otsustada, millise liigi sõidukite juhtimine isikul konkreetse süüteo eest lisakaristusena keelata tuleb.⁶⁵

Karistusseadustiku § 50 lg 3 otsustati siiski seadusesse lisamata jätta, sest jõuti arusaamale, et §-ga 423¹ on võimalik sama eesmärk saavutada. Lisaks oleks § 50 lg 3 alles jätmine tähendanud seda, et kohtuvälise menetleja otsus on sama mõjuvõimuga kui kohtu oma, sest plaanis oli ka muuta kohtuvälise menetleja otsuse mittetäitmine kriminaalkorras karistatavaks KarS § 329 alusel. Vastasel juhul ei oleks ilmselt keelu rikkumine kedagi väga hirmutanud. Hetkel kehtivas seaduses on siiski jäädud selle juurde, et ainult kohtu poolt mõistetud lisakaristuste mittetäitmised on § 329 alusel kriminaalkorras karistatavad, mis on ilmselt palju tõhusam ja paremini eesmärki täitev variant, kui algses eelnõus kirjas olnud idee. Karistada isikuid kriminaalkorras, sest nad ei täida väärteomenetluses saadud lisakaristust, tundub vastuoluline ja anda kohtuvälisele menetleja otsusele sama tugev õigusjõud, kui seda on kohtuotsusel, oleks ilmselt ka toonud kaasa palju ebavajalikke ja resurssi raiskavaid kriminaalmenetlusi.

Siiski ei ole kahjuks täpselt teada, mis alustel ning põhjustel § 50 lg 3 ning § 329 täiendused tegemata jäid. Teada on vaid see, et kuna § 50 lg 3 seadusesse ei lisatud, siis sellega kaotati ära ka esialgselt kirjas olnud § 329 täiendus. Täpsemalt seletati seda sellega, et muudatusettepanek oli osaliselt ajendatud uue KarS-i §-i 423¹ lisandumisest, mis näeb ette vastutuse juhtimisõiguseta isiku poolt sõiduki juhtimise eest, kui see on toime pandud süstemaatiliselt. Ilma KarS § 329 muudatuseta oleks tekkinud sätete vahel konkurents. Seda läbi selle, et kui isikult on juhtimisõigus karistusena ära võetud, kuid ta jätkab sõiduki juhtimist, siis selline tegevus oleks kaetud nii KarS §-ga 329 kui ka teatud juhtudel KarS §-ga 423¹, mil isik juhib sõidukit kolm korda ilma juhtimisõiguseta. Sellise võimaluse tõttu jäeti KarS §-st 329 välja kohtuvälise menetleja poolt mõistetud karistuse täitmisest kõrvalehoidmine. Karistusseadustiku §-i 329 vastutuse alust kitsendati üksnes kohtuotsusega kuriteo eest mõistetud karistuse täitmisest kõrvalehoidmisega. Veel enam, varem kehtinud seaduses peitus sisuline ebavõrdsus, millega nähti ette vastutust kohtuotsusega süüteo eest mõistetud karistuse täitmisest kõrvalehoidumise eest. Nii oleks olnud raskem olukord isikul, kes oleks otsustanud kohtuvälise menetleja otsust kohtus vaidlustada. Hea näitena toodi

⁶⁵ Seletuskiri (viide 51), lk 24.

situatsioon, kui kohtuväline menetleja kohaldab väärteo eest lisakaristusena juhtimisõiguse äravõtmist ja isik ei nõustu sellega ning kaebab otsuse kohtusse. Kohus otsustab isikult siiski juhtimisõiguse ära võtta. Kui nüüd isik jätkab juhtimisõigusega sõitmist, järgneb vastutus KarS § 329 alusel – kui isik ei oleks otsust vaidlustanud, oleks tegemist kohtuvälise menetleja poolt mõistetud karistusega ning vastutust KarS § 329 alusel ei järgne. Seega teeb isik kohtuvälise menetleja otsuse vaidlustamisega (mis on tema õigus) ise enda olukorra raskemaks. Muudatusega kõrvaldati see vastuolu ning nähti vastutus karistuse kandmisest kõrvalehoidumise eest ette üksnes kuritegude puhul. Juhtimisõiguse äravõtmisel kohtuvälise menetleja poolt väärteo eest järgneb vastutus jätkuva juhtimisõigusega sõitmise eest süstemaatilise rikkumise korral uue KarS § 423¹ alusel.⁶⁶ Loodetavasti on seletuskirja kirjutaja mõelnud jätkuva juhtimisõigusega sõitmise all ikkagi järgmist teotoimepanemise korda, mis kokku annab vähemalt kolm kordust, mitte jätkuvat süütegu.

Olles tutvunud eelnõu 554SE materjalide ning lisadega, jääb siiski mulje, et KarS § 423¹ on vastu võetud kiirustades, millega on kaasnenud sisuline läbimõtlematus. Kusagilt ei nähtu, et oleks tehtud mingisugust sisulist analüüsi, mis puudutab üleüldist juhtimisõigusega juhtide poolt toime pandud süütegusid. Samuti on jäänud enne sätte vastuvõtmist tegemata analüüs, mis annaks ülevaate sellest, kas seadusenormi lisamine muudaks paremaks olukorra liiklusohutuse vallas. Ehk seega on jäetud arvestamata asjagoluga, kus sättel võib puududa igasugune tajutav ja positiivne mõju. Lisaks ei nähtu, et oleks konsulteeritud liiklusalaste teadmistega spetsialistidega sätte vajalikkuse ja eesmärgipärasuse teemal. Veel enam – tähelepanu ei ole pööratud ka sellele, kui palju suurendab politsei, prokuratuuri ja kohtu koormust kriminaalmenetluse läbiviimine süstemaatilise juhtimisõigusega juhtide menetlemisel kriminaalkorras.. Näiteks miinimupäevamäära tõstmise puhul 3,2 eurolt 10 euronile on välja toodud kõik plussid ja miinused, mis võivad kaasneda, kui kriminaalne kahju varguse puhul tõuseb 200,1 euro peale. Lisaks oli seal väja toodud eeldatav kuritegude arvu langus ning mõju väärteomenetlejate töökoormusele. Kõige eelneva pinnalt jääb mulje nagu oleks kunstlikult püütud leida kiiresti uus väljapääs, kuidas midagi liiklussüütegude all muuta, kuna esialgne plaan lisada seadusesse paragrahv juhtimise keelu kohaldamiseks ebaõnnestus. Samuti oleks oodanud näiteid teiste riikide õigusest ja praktikast sarnase sisuga paragrahvide

⁶⁶ 554 SE II. Seletuskiri karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu teise lugemise jätkamise juurde, lk 3. <http://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/78433b29-8b2f-4281-a582-0efb9631e2ad/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus/> (15.04.2016).

sätestamisel ning kas üldse ja mil määral on need toonud kaasa mingeid muudatusi liiklusohutuses.

Järgnevates alapeatükkides analüüsib töö autor KarS §-i 423¹ olemust, koosseisu ning töö kirjutamisel olemas olevat kohtupraktikat, sealjuures ka seda, kas paragrahvi lisamine on kooskõlas Eesti kriminaalpoliitiliste arengusuundadega.

2.2 Sõiduki süstemaatilisel juhtimisõiguseta juhtimise olemus

2.2.1 Objektiivsed tunnused

Tõlgendades sätet grammatiliselt, saab öelda, et objektiivne koosseis on täidetud juhul, kui juhitakse mootorsõidukit, maastikusõidukit või trammi ilma vastavat kategooriat omamata ning seda on tehtud süstemaatilisel ehk vähemalt kolm korda.

Koosseisutüübilt on tegemist spetsiifilise teokirjeldusega ja blanketse kuriteokoosseisuga. Viimane tähendab, et koosseisu sisustamiseks tuleb pöörduda nende õigusaktide poole, mis kehtestavad koosseisus loetletud sõidukite liiklus- ja käitunud. Liiklus- ja käitunud on mootorsõiduki ja trammi puhul kehtestatud liiklusseadusega. Koosseisu blanketseuse tõttu tuleb nii süüdistuses kui kohtuotsuses eelnimetatud õigusaktide sätetele viidates kohustuslikult ära näidata, milliste liiklusnõuete ja sõiduki käitunud eiramist süüdlasele ette heidetakse.⁶⁷

Selleks, et saaks nentida fakti, et isik on toime pannud sõiduki juhtimise juhtimisõigust omamata, tuleb kõigepealt lahti seletada, mida tähendab mootorsõiduk, maastikusõiduk ning tramm, mida üldse loetakse juhtimiseks ning tuvastada, et juhitud sõiduk eeldab juhtimisõiguse olemasolu.

⁶⁷ J. Sootak, P. Pikamäe (koost.) (viide 2), § 422 komm. 2.

2.2.2 Mootorsõiduk, maastikusõiduk ja tramm kui objektiivse koosseisu eeldus

Mootorsõiduk on LS § 2 p 40 järgi mootori jõul liikuv sõiduk, mootorsõiduki all ei mõisteta mootoriga jalgratast, pisimopeedi, maastikusõidukit, trammi ega sõidukit, mille valmistajakiirus on alla kuue kilomeetri tunnis. Mootorsõidukiks loetakse samuti :

- a) ratastel või roomikutel liikuvat, teatud kindla töö tegemiseks ettenähtud mootorsõidukit, mille valmistaja kiirus on suurem kui 6, kuid väiksem kui 40 kilomeetrit tunnis;
- b) mopeedi, s.o kahe rattaline mootorsõiduk, mille valmistajakiirus ei ületa 45 kilomeetrit tunnis ja mille töömaht sisepõlemismootori korral ei ületa 50 kuupsentimeetrit või mille suurim püsi-nimivõimsus elektrimootori korral ei ületa nelja kilovatti. Mopeediks loetakse ka kolme rattalist mootorsõidukit, mille valmistajakiirus ei ületa 45 kilomeetrit tunnis ja mille töömaht sadesüütega sisepõlemismootori korral ei ületa 50 kuupsentimeetrit või mille mootori suurim kasulik võimsus muu sisepõlemismootori korral ei ületa nelja kilovatti. Mopeediks loetakse ka eelnimetatud kolme rattalise mopeedi tingimustele vastavat neljarattalist mootorsõidukit, mille tühimass ei ületa 350 kilogrammi. Neljarattalise elektrisõiduki korral ei arvestata akude massi tühimassi hulka;
- c) traktorit, s.o rataste või roomikutega põllu- või metsatöökse ettenähtud mootorsõiduk, millel on vähemalt kaks telge ja mille valmistajakiirus on vähemalt kuus kilomeetrit tunnis. Traktoriks ei loeta auto alusel valmistatud eritöömehhanismid;

Maastikusõidukina tuleb LS § 2 p 36 alusel mõista mootori jõul maastikul liikumiseks ettenähtud liiklusvahendit, mis ei ole liiklusseaduse mõttes mootorsõiduk. Maastikusõidukite kategooriad jagunevad MS kategooria sõidukiteks, milleks on MS1 ja MS2 kategooriad. MS1 on jalaste ja roomikuga varustatud mootori jõul jääl või lumel liikumiseks ettenähtud maastikusõiduk. Näiteks mootorsaan. MS2 on vähemalt kolme rattaline maastikusõiduk, mille sisepõlemismootori töömaht on üle 90 cm³ ja mis on valmistaja poolt ette nähtud maastikul liikumiseks. Ratasmaastikusõidukiks loetakse ka maastikusõiduk, mille kõik rattad on asendatavad või asendatud roomikutega. Näiteks ATV. Ratasmaastikusõidukiks ei loeta mootorsõidukit, mis on valmistaja poolt lisaks maastikul liikumiseks ette nähtud ka teel liikumiseks.⁶⁸

⁶⁸ Maastikusõidukite kategooriad. Maanteeamet. <http://www.mnt.ee/index.php?id=24540> (17.04.2016).

Trammi all mõistetakse LS § 2 p 87 alusel sõitjate vedamiseks ettenähtud elektrikontaktliiniga ühendatud rööbashaagisega või rööbashaagiseta rööbassõidukit.

2.2.3 Juht ja sõiduki juhtimine kui objektiivse koosseisu eeldus

Liiklusseaduse § 2 p 19 alusel on juht isik, kes juhib sõidukit või maastikusõidukit, juhib või ajab teel loomi. Õppesõidu või sõidupraktika ajal loetakse juhiks ka mootorsõidukijuhi õpetajat või -juhendajat, eksamisõidul loetakse juhiks eksamineeritav. Seega saab öelda, et juhtimine on juhi tegevus, kui ta mingil moel suunab sõidukit või looma. Karistusseadustiku §-i 423¹ juures on oluline eelkõige sõidukite juhtimine, looma ajamine pole teemakohane. Mootorsõiduki juhtimise täpsustab LS § 2 p 41 mis sätestab, et mootorsõiduki juhtimine on isiku igasugune tegevus mootorsõiduki juhi kohal, kui mootorsõiduk liigub. Mootorsõiduki juhtimiseks loetakse ka isiku tegevust, kui ta ei viibi juhi kohal, kuid mõjutab juhtimisseadiste, näiteks juhtraad, rooliratas või muu sellise, abil mootorsõiduki liikumissuunda või kiirust. Näiteks kui isik lükkab mittetöötavat sõiduautot ja samal ajal roolib seda, siis sellist tegevust saab nimetada mootorsõiduki juhtimiseks ning kui isikul puudub vastava kategooria juhtimisõigus, on võimalik teda selle eest vastutusele võtta. Lisaks on Riigikohus leidnud lahendis 3-1-1-146-03, et teatud juhtudel saab liiklusseaduse alusel mootorsõiduki roolis viibivat isikut käsitleda juhina juba enne seda, kui toimus sõiduki liikumahakkamine. Seda näiteks juhul, kui enne liikuma hakkamist peab näitama kolm sekundit suunatud.⁶⁹ Juhtimise katse on üldjuhul võimalik vaid selles staadiumis, kus mootorsõiduk ei ole kohalt liigutatud, mootorsõiduki juhtimise mõistesse kuulub ka sõidu alustamine, s.o juhi poolt seisva sõiduki liikumisse viimine.⁷⁰

2.2.4 Juhtimisõiguse puudumine kui objektiivse koosseisu eeldus

Juhtimisõiguse puudumine on veel üks eeldus, mis peab olema täidetud, et kvalifitseerida tegu KarS § 423¹ järgi. Algatuseks oleks mõistlik teha selgeks, mis on üldse juhtimisõigus. Juhtimisõiguse mõiste sisaldub LS §-is 94 lg-s 1, mille kohaselt võib mootorsõidukit juhtida isik, kellel on vastava kategooria mootorsõiduki juhtimisõigus ning kelle juhtimisõigust ei ole peatatud, ära võetud või kehtetuks tunnistatud või keda ei ole juhtimiselt kõrvaldatud. Liiklusseaduse §-i 94 lõigetes 2-12 on välja toodud veel eraldi nõuded iga kategooria sõiduki

⁶⁹ RKKKo 3-1-1-146-03 p 5.

⁷⁰ RKKKo 3-1-1-146-03 p 5 ; RKKo 3-1-1-13-08 p 5.

juhtimiseks. Näiteks sätestab LS § 94 lg 2, et AM-kategooria mootorsõidukit võib juhtida ka isik, kellel on mis tahes mootorsõiduki juhtimisõigus või piiratud juhtimisõigus. Lisaks on sätestatud, et AM-kategooria mootorsõiduki jaoks pole juhtimisõigust vaja isikutel, kes on sündinud enne 1993. aasta 1. jaanuari.

Olemas on ka piiratud juhtimisõigus, mida reguleerib erinormina LS § 95 lg 1 ning mille kohaselt on piiratud juhtimisõigus noorema kui LS § 103 lõikes 1 sätestatud isiku õigus juhtida mootorsõidukit LS §-s 95 nimetatud juhtudel ja korras. Liiklusseaduse § 95 lg 2 kohaselt võib piiratud juhtimisõigusega isik juhtida mootorsõidukit tingimusel, et tema kõrval on seaduse nõuetele vastav saatja ehk seaduslik esindaja või seadusliku esindaja kirjaliku nõusolekuga isik, kellel peab olema B-kategooria mootorsõiduki kehtiv juhiluba vähemalt kaks aastat ning kes ei tohi olla joobeseisundis või alkoholi piirmäära ületavas seisundis.

Riigikohus on lahendis 3-1-1-16-13 seletanud, et piiratud juhtimisõiguse eripära seisneb selles, et selle kehtivus on seatud sõltuvusse isiku vanusest. Majandus- ja kommunikatsiooniministri 21. juuni 2011 määruse nr 50 „Mootorsõidukijuhi eksamineerimise, talle juhtimisõiguse andmise kord ja juhiloa vormid ning nõuded eksamisõidukitele“ § 24 lg 2 kohaselt kehtivad B-kategooria mootorsõiduki piiratud juhtimisõigus ja juhiluba kuni selle omaniku 18-aastaseks saamiseni. Sama paragrahvi esimese lõike kohaselt on piiratud juhtimisõiguse taotlemine lubatud vaid seadusliku esindaja kirjalikul nõusolekul. Muid erisusi võrreldes juhtimisõiguse taotlemisega üldises korras ei ole ette nähtud. Piiratud juhtimisõiguse taotleja omandab teoreetilisi ja praktilisi teadmisi täisealiste isikutega võrdsel alustel. Liiklusseaduse §-st 95 lg-st 2 tuleneva lisatingimuse eesmärk on algaja mootorsõidukijuhi elu- ja erialase kogemuse nappuse tasakaalustamine mootorsõidukijuhi kogemusega täisealise isiku abil. Seadus ei kirjuta ette, millised on selle saatja ülesanded ning kolleegium ei välista, et kogenud isiku nõu võib teatud olukorras ära hoida liiklusohu või õnnetuse. Siiski selline juhi kõrval viibiv isik ise mootorsõidukit ei juhi ning tema võimalused piirduvadki reeglina juhile nõu andmisega. Sellest tulenevalt leiab kolleegium, et piiratud juhtimisõigusega isiku poolt mootorsõiduki juhtimisel on LS §-s 95 lg-s 2 sätestatud tingimustele vastava isiku juuresolek küll kohustuslik, kuid tema puudumine tähendab, et piiratud juhtimisõigusega isik on rikkunud temale juhtimiseks kehtestatud tingimusi, mitte aga seda, et tal üldse juhtimisõigus puuduks.⁷¹ Tähtis on viidatud Riigikohtu lahend eelkõige sellepärast, et kohtu seisukoha kohaselt, ei ole tegemist juhtimisõigusega

⁷¹ RKKKo 3-1-1-16-13 p 10.

sõitmisega LS § 201 lg 1 alusel, kui piiratud juhtimisõigusega juht sõidab üksinda, vaid tegemist on muu rikkumisega LS § 242 lg 1 mõttes. See aga välistab võimaluse juhtimisõigusega sõitmiseks süstemaatiliselt KarS § 423¹ alusel.

Tulenevalt LS §-is 94 sätestatust, saab öelda, et juhtimisõigusega sõiduki juhtimiseks loetakse juhtumeid, kus juhil puudub üldise juhtimisõigus, tal on juhtimisõigus peatatud, ära võetud või kehtetuks tunnistatud või juht on juhtimiselt kõrvaldatud. Kokkuvõtlikult saab selliseid olukordi nimetada mootorsõiduki juhtimise keeldudeks.

Juhtimisõiguse üldise puudumisega on tegemist juhtudel, kui isikul pole mitte kunagi juhtimisõigust olnudki. Näiteks pole juht kunagi käinud autokoolis ega teinud ka ARK-i eksameid. Sellise olukorra väljaselgitamisega üldiselt probleeme ei ole, välja arvatud juhtudel, kui isik esitab teatava kahtlase ilminguga välisriigi juhtimisõigust tõendava dokumendi. See muudab olukorra keerulisemaks, kuna on vaja teha täiendavaid päringuid andmebaasi, et saada kinnitust juhtimisõiguse olemasolu või puudumise kohta.

Juhtimisõiguse peatamine või peatumine on LS § 124 alusel isikul mootorsõiduki juhtimise ajutine keelamine. Mootorsõiduki juhtimisõiguse peatub kui:

- a) juhiloa kehtivusaeg on lõppenud;
- b) saabub mootorsõidukijuhi järgmise tervisekontrolli läbimise tähtpäev;
- c) Maanteeamet peatab mootorsõiduki juhtimisõiguse, kui mootorsõidukijuhi tervise seisund ei vasta LS § 101 lg 10 alusel kehtestatud tervisenõuetele;
- d) kohus peatab LS § 124 lg 1-4¹ järgi mootorsõiduki juhtimisõiguse täitemenetluse seadustiku § 177² lõike 1 punkti 2 alusel. Juhtimisõigus loetakse peatunuks kohtumääruse jõustumisest arvates.

Täpsustuseks tuleb mainida, et mootorsõiduki juhtimisõigus peatub juhiloa või tervisetõendi kehtivuse lõpupäeva või järgmise tervisekontrolli läbimise tähtpäeva järgneval päeval. Lisaks peatub juhtimisõigus LS § 124 lg 3¹ järgi kui kümneaastase kehtivusajaga juhiloale on kantud alamkategoria juhtimisõigus, mille kehtivusaeg on lühem üldisest juhtimisõigusest, alamkategoria kehtivusaja lõppedes ehk kui isikul on B-kategoria juhtimisõigus, mille kehtivusaeg on kümme aastat ning lisaks sellele veel C-kategoria juhtimisõigus, mille kehtivusaeg on viis aastat, siis C-kategoria juhtimisõigus peatub juhiloale märgitud kehtivusaja lõppedes ehk pärast viie aasta möödumist. Tähtis on tähele panna, et teatud

juhtudel peatub juhtimisõigus automaatselt ning juhtimisõiguse peatab kohus või Maanteeamet.

Liiklusseadus § 125 sätestab, et mootorsõiduki juhtimisõiguse äravõtmine on liiklusseaduse või selle alusel antud õigusakti nõuete rikkumisega seotud süüteo eest kohtu poolt mõistetud või kohtuvälise menetleja poolt määratud põhi- või lisakaristus, mille sisuks on keeld juhtida sõidukit. Väga sagedase näitena saab tuua juhtumi, kus isik juhib mootorsõidukit olles alkoholihoobes (alkoholisisaldus väljahingatavas õhus on näiteks 0,85 mg/l kohta), pannes sellega toime KarS § 424 järgi kvalifitseeritava kuriteo. Kohus mõistab isikule nelja kuulise tingimisi vangistuse ning lisakaristusena võtab ära juhtimisõiguse kolmeks kuuks. Lisaks loetakse juhtimisõiguse äravõtmiseks LS § 125 lg 2 järgi ka Euroopa Liidu, Euroopa Majanduspiirkonna liikmesriigi, Šveitsi Konföderatsiooni kohtuvälise menetleja või kohtu poolt Eestis elavale isikule määratud karistust, mille sisuks on keeld juhtida sõidukit. Jõustunud otsuse täitmise alguseks Eestis loetakse jõustunud otsuse liiklusregistrisse kandmist.

Mootorsõiduki juhtimisõiguse kehtetuks tunnistamine on sätestatud LS §-is 126. Sealt nähtub, et mootorsõiduki juhtimisõigus tunnistatakse kehtetuks, kui isik on juhtimisõiguse saanud pettuse teel või kui talle on juhiluba välja antud võltsitud või valeandmeid sisaldava dokumendi alusel. Kehtetuks tunnistamise otsuse teeb Maanteeamet. Tuleb eristada juhtumit, kus võltsitud on andmeid, et saada juhtimisõigust Maanteeametilt ning juhtumeid, kus isik ise võltsib juhiluba. Kui näiteks isik esitab võltsitud juhiloa, mille ta on kusagilt ostnud, siis saab teda vastutusele võtta KarS § 348 alusel ehk teadvalt võltsitud tähtsa isikliku dokumendi kasutamise eest. Kui aga isik esitab võltsitud dokumendi või valeandmeid Maanteeametile ning selle tagajärjel antakse talle juhtimisõigust tõendav dokument, siis pole juhtimisõigust tõendav dokument ehk juhiluba võltsitud, kuna tegemist on Maanteeameti poolt väljastatud dokumendiga, vaid tegemist on kehtetu juhtimisõigusega LS § 126 mõttes.

Veel üks alus juhtimise keelamiseks on sõiduki juhtimiselt kõrvaldamine. Liiklusseaduse § 91 lg 1 järgi on sõiduki juhtimiselt kõrvaldamine liiklusjärelvalve teostaja otsus, mille sisuks on sõiduki juhtimise keelamine kuni juhtimiselt kõrvaldamise aluse äralangemiseni. Juht kõrvaldadakse sõiduki juhtimiselt, kui:

- a) on alust arvata, et ta on tarvitanud narkootilisi või psühhotroopseid aineid või muu sarnase toimega aineid;

- b) on alust arvata, et ta veres või väljahingatavas õhus on alkoholi üle lubatud piirmäära või et ta on joobeseisundis;
- c) tal puudub vastava kategooria mootorsõiduki juhtimisõigus;
- d) tal puudub vastava sõiduki kasutamise õigus;
- e) mootorsõiduki rikke, heitmete saasteainesisalduse, mürataseme või muu puuduse tõttu on sellega sõidu jätkamine keelatud;
- f) tema juhtimisõigust tõendav dokument saadetakse ekspertiisi seoses võltsimise tunnuste ilmnemisega;
- g) on alust arvata, et ta tervises seisund ei vasta kehtestatud nõuetele;
- h) sõidumeerikuga mootorsõiduki juht ei ole täitnud käesoleva seaduse §-s 130 sätestatud puhkeaja nõudeid;
- i) kõrge ohuastmega ohtliku veose veo nõuete rikkumiste korral.

Tuleb siiski tähelepanu pöörata sellele, et kõiki juhtimiselt kõrvaldamise aluseid ei saa automaatselt lugeda juhtimisõiguseta sõiduki juhtimisteks. Juhtimisõiguseta juhtimisteks saab lugeda neid kõrvaldamise aluseid, kus isikul puudub vastava kategooria juhtimisõigus, tema juhtimisõigust tõendav dokument saadetakse ekspertiisi seoses võltsimise tunnuste ilmnemisega ja hiljem selgub, et tegemine on tõepoolest võltsinguga ning mõningail juhul ka siis, kui on alust arvata, et juhi tervises seisunud ei vasta kehtestatud nõuetele, kuid seda pigem erandlikel juhtudel.

Trammi puhul on juht juhtimisõiguseta, kui tal puudub trammi juhtimisõigus või kui tal küll on trammi juhtimisõigus, kuid puudub B-kategooria juhtimisõigus. Lisaks on nõue, et trammijuht peab olema vähemalt 21 aastane. Trammi juhtimisõigus võetakse ära, tunnistatakse kehtetuks ja taastatakse mootorsõiduki juhtimisõiguse äravõtmise, kehtetuks tunnistamise ja taastamise kohta sätestatu kohaselt.

Maastikusõidukit võib LS § 160 järgi juhtida isik, kellel on mis tahes kategooria mootorsõiduki juhtimisõigus ning maastikusõiduki juhtimisel peab juhil kaasas olema mootorsõiduki juhtimisõigust tõendav dokument ja maastikusõiduki registreerimistunnistus. Seega saab rääkida maastikusõiduki juhtimisõiguseta sõitmisest juhul, kui isikul puudub üldine mootorsõiduki juhtimisõigus.

Pärast seda, kui on tuvastatud, et juhil puudub vastava kategooria juhtimisõigus ning ta on kõrvaldatud juhtimiselt, tuleb isik võtta vastutusele LS § 201 lg 1 alusel. Sama seaduse § 201

lg 1 sätestab, et mootorsõiduki, maastikusõiduki või trammi juhtimise eest vastava kategooria mootorsõiduki või trammi juhtimisõigusega isiku poolt saab isikut karistada rahatrahvi või arestiga. Sama paragrahvi lõige kaks sätestab, et kui isik paneb toime sama teo ehk:

- a) sõidab ilma vastava kategooria juhtimisõigusega ja ta on juhtimiselt kõrvaldatud
- b) või kelle juhtimisõigus on peatatud, kehtetuks tunnistatud
- c) või kelle juhtimisõigus on ära võetud.

Seega saab öelda, et § 201 lg 2 alusel saab isikut vastutusele võtta korduva ehk teistkordse juhtimisõigusega sõitmise eest või kui tema juhtimisõigus on peatatud, kehtetuks tunnistatud või ära võetud.

2.2.5 Süstemaatilisus kui objektiivse koosseisu eeldus

Süstemaatilisus on karistusõiguslikult autonoomne mõiste, mida tuleb sisustada koosseisuspetsiifiliselt. Käesoleva koosseisu tähenduses eeldab süstemaatilisus, et isik oleks paragrahvis kirjeldatud teo pannud toime vähemalt kolmandat korda. Süstemaatilisuse kui käesoleva kuriteokoosseisu konstitueeriva tunnuse kaudu rõhutab seadusandja, et sõiduki korduv juhtimisõigusega juhtimine on sedavõrd ohtlik liiklusohutuse seisukohalt, et seda tuleb käsitleda kuriteona, samas kui sama teo toimepanek üks või kaks korda moodustab üksnes väärteokoosseisu LS § 201 järgi.⁷² Seega sarnaselt süstemaatilisele vargusele on käesoleva paragrahvi mõttes vajalik vähemalt kolme tegu. Karistusseadustiku kommenteeritud väljaandes on rõhutatud ka seda, et süstemaatilisust ei moodusta sama kuriteo jätkuv toimepanemine. Jätkuv sõiduki juhtimisõigusega juhtimine tuleb sõltumata episoodide arvust subsumeerida väärteona LS § 201 järgi.⁷³ Eespool olevates peatükkides on välja toodud, et jätkuv süütegu on ühtsest tahtlusest kantud, reeglina lühikese ajavahemiku jooksul ja sama objekti vastu sarnasel viisil toimepandud süütegu. Küsimus tõusetub olukorras, kus isik juhib ilma vastava kategooria juhtimisõigusega mootorsõidukit ning ta peatatakse politsei poolt kinni ning tehakse väärteoprotokoll ja karistatakse LS § 201 lg 2 alusel ehk tegemist on juhtumiga, kus isikut on varasemalt juhtimiselt kõrvaldatud seoses juhtimisõigusega sõitmiseega. Mis saab aga siis, kui umbes 2 tundi hiljem tabab politsei uuesti sama isiku taaskord juhtimisõigusega sõidukit juhtimas? Kas antud juhul saab nimetada tegu jätkuvaks süüteoks ning sellega välistada KarS § 423¹ järgne vastutus?

⁷² J. Sootak, P. Pikamäe (koost.) (viide 2), § 423¹ komm. 3.4.

⁷³ Samas, komm. 3.4.

Siia sobiks näitlikustamiseks tuua Tartu maakohtu lahendi 1-15-7443, kus isikut süüdistati selles, et olles 07.05.2014 kell 14.05 ja 07.05.2014 kell 16.20 toime pannud mootorsõiduki juhtimise vastava kategooria mootorsõiduki juhtimisõigusega isiku poolt, juhtis 10.01.2015 kella 03.53 ajal Viljandi maakonnas Mõisaküla linnas Pärnu tn 25 juures mootorsõidukit BMW registreerimismärgiga XXX XXX, omamata vastava kategooria mootorsõiduki juhtimisõigust, millega rikkus süstemaatiliselt LS § 94 lg 1 /mootorsõidukit võib juhtida isik, kellel on vastava kategooria mootorsõiduki juhtimisõigus ning kelle juhtimisõigust ei ole peatatud, ära võetud või kehtetuks tunnistatud või keda ei ole juhtimiselt kõrvaldatud/ nõuet.⁷⁴ Isikule heideti ette seda, et ta oli kolm korda juhtinud mootorsõidukit ilma vastava kategooria juhtimisõigust omamata. Kaks episoodi oli toime pandud samal päeval s.o 07.05.2014 kahe tunni ning viieteist minutilise vahega. Kolmanda teo pani isik toime 10.01.2015, millega süüdistuse järgi tekkiski süstemaatiline rikkumine. Tundub, et siin on liigselt kiirustatud kokkuleppe sõlmimisega ning karistuse saanud isiku seisukohast on oluline jäetud märkamata ja tähelepanuta. Nimelt on töö autor arvamusel, et antud juhtumi puhul on tegemist kahe ja mitte kolme episoodiga, sest 07.05.2014 toime pandud rikkumisi oleks pidanud lugema üheks teoks jätkuvuse põhimõtte järgi, mis oleks välistanud isikule süstemaatiliselt toimepandud teo eest karistuse kohaldamise. Teod olid lähestikku toime pandud, suunatud sarnase õigushüve ehk liiklusohutuse vastu ning võib eeldada, et toimepanijal oli mõlemal juhul ühtne tahtlus sõidukit ilma juhtimisõigusega juhtida. Samas tuleb nentida ka võimalust, et jätkuvuse kahe episoodi osas võis välistada tõsiasia, et pärast politsei poolt kinnipidamist, tehti ka juhi juhtimiselt kõrvaldamise otsus, millega saaks öelda, et isiku ühtne tahtlus tegu toime panna lõpetati. See omakorda tekitab küsimuse, kas üldse on võimalik jätkuva teona juhtimisõigust omamata sõidukit juhtida. Kuna asi lahendati kokkuleppemenetluses, siis kahjuks jätkuvuse teemal ei peatatud ning hetkel puudub kohtupraktika sellise probleemi lahendamise osas, kuid loodetavasti lähiajal see küsimus kohtus vastuse saab. Küll aga tuleb täpsustuseks lisada, et antud kohtulahendis oli veel ka teinegi süüdistus, kus süüdistatav sõitis 03.08.2015 uuesti ilma juhtimisõigusega ning kokkuvõttes oleks isikut tõenäoliselt saanud karistada ilmselt KarS § 423¹ järgi, kui jätta arvestamata tegude vahel eksisteerivat pikka ajavahemikku.

Kuid kolm tegu pole ainuke eeldus süstemaatilisuse tekkes. Lisaks tuleb tähelepanu pöörata ka sellele, kas antud koosseis eeldab mingisugust ajalist kriteeriumit, tegudevahelist sisemist seost või äkki midagi veel olulisemat.

⁷⁴ TMKo 1-15-7443.

Süsteemaatilise varguse juures selgus, et ajaline kriteerium pole otseselt oluline, et saaks rääkida süsteemaatilisest vargusest, kuid siiski sisemise seose ehk tegude omavahelise seose juures seda arvestatakse ning hetkel on kohtupraktikas võetud omaks seisukoht, et teod peavad olema toime pandud poole aasta ehk kuue kuu jooksul. Karistusseadustiku kommenteeritud väljaandes on öeldud, et süütegudevaheline ajavahemik on tähtsusetu.⁷⁵ Siiski leiab töö autor, et mingisugune ajaline piir peab olema, et muuta lihtsamaks patrullis oleva politsei töö ning ka kriminaalmenetlust läbiviivate menetlejate töö. Hetkel praktikas alustatakse üldiselt kriminaalmenetlust KarS § 423¹ järgi kui kolm juhtimisõiguseta sõitmist on jäänud aastase vahemiku sisse. Selline ajavahemik on paika pandud kokkuleppel prokuratuuriga, mis töö autori mõttes on igati mõistlik. See välistab juhud, kus isik on sõitnud korra aastal 2013, siis järgmisel korral aastal 2014 ning viimane kord aastal 2016. Raske on leida head põhjendust, mis ütleks, et tegemist on siin süsteemaatilise teoga ning pideva seaduse rikkujaga. Muidugi võib väita või oletada, et isik sõidab ilmselt järjekindlalt ilma juhtimisõiguseta ja jääb lihtsalt korra aastas politseile vahele. Samas ei ole õigusriigile omane karistada isikuid oletuste põhjal, vaid lähtuda tuleks ikkagi tegudest. Seega, kui isik üheaastase ajavahemiku jooksul kolm korda tabatakse juhtimisõiguseta sõiduki roolist, saab üsna kindlalt öelda, et tegemist on tõepoolest süsteemaatilise rikkujaga. Samuti ei välista aastase ajavahemiku jälgimine seda, et menetlust ei alustata, kui kolm rikkumist on näiteks toime pandud 13. kuulise perioodi jooksul, vaid sellise juhtumi põhjal alustatakse ka menetlust KarS § 423¹ järgi. Kui tulla tagasi Tartu maakohtu lahendi juurde 1-15-7443, siis peale selle, et antud lahendi juures oli võimalik asuda seisukohale, et tegemist on hoopis jätkuvusega, oli lisaks sellele seal tegemist ka olukorraga, kus isik pani toime rikkumised 15. kuulise ajavahemiku jooksul, millest esimene juhtimisõiguseta sõitmine leidis aset 07.05.2014 ning viimane 03.08.2015. Töö autori arvates on 15 kuud juba piisavalt pikk periood väitmaks, et isik on süsteemaatiline teotoimepanija ning arvestades, et ühe episoodi juures oli veel ka jätkuvuse küsimus, tuleb nentida, et süüdimõistetule on tehtud antud juhul liiga, kui lugeda kaks esimest episoodi üheks teoks, mis pandi toime 07.05.2014. Kindlasti mängib rolli sellise tagajärjega lahendi juures see, et süüdistataval puudus kokkuleppe sõlmimise juures kaitsja, kes oleks kaitseõigust tagades saanud juhtida tähelepanu sellistele puudustele.

Süsteemaatilise varguse peatükis (vt punkti 1.3.3) selgus, et süsteemaatilise tekkeks on vaja tegudevahelist sisemist seost, näiteks kui varastamine on isikule kujunenud elustiiliks ja ta

⁷⁵ J. Sootak, P. Pikamäe (koost.) (viide 2), § 423¹ komm. 3.4.

hangib varastades endale elatist. Süstemaatilise juhtimisõigusega juhtimise puhul ei ole nõutav, et analoogiliselt süstemaatilisele vargusele peaksid nimetatud kolm sõiduki juhtimise episoodi olema omavahel ka sisulises seoses ehk ei ole oluline kvalitatiivne mõõde. Seega piisab vaadeldava kuriteokoosseisu täitmiseks üksnes selles kirjeldatud teo toimepanemise kordade arvust ehk arvestatakse kvantitatiivset mõõdet.⁷⁶ Iseensest tundub esmapilgul loogiline, et kolme juhtimisõigusega sõitmise vahel ei ole vaja mingit sisemist seost, kuid kui selle üle pikemalt mõtiskleda, võib jõuda teistsuguse arusaamani. Tekib küsimus, kas tegude vahel pole üldse vaja mitte mingisugust seost? Näiteks toob töö autor ise praktikas kokkupuutunud juhtumiga, kus alaealine noormees jäi vahele kolmandat korda juhtimisõigusega sõiduki juhtimisega ning toimetati menetlustoiminguid politseisse. Alguses tundusid kõik asjaolud selged olevat, kolm tegu mahtusid aastase ajavahemiku sisse ning juht ise ka ei vaieldud vastu, et ta on sõidukit juhtinud. Juhtum muutus keerulisemaks, kui avastati, et isiku esimene rikkumine oli toime pandud mopeedi juhtides, ehk tal puudus AM-kategooria juhtimisõigus. Kahe järgmise teo puhul oli isik juhtinud sõiduautot, mille juhtimisel puudus tal B-kategooria juhtimisõigus. Siit tekkiski menetlejal küsimus, kas süstemaatilise eeldused on täidetud, sest kolme teo vahel puudus seos, mille tingis erinevus sõidukite kategooriates. Kuna seadusemuudatus oli vaevu ühe kuu kehtinud, polnud keegi täpselt kindel, kas need kolm tegu moodustavad süstemaatilise rikkumise või ei moodusta. Autori enda arvates oleks mõistlik ka KarS § 423¹ puhul rakendada sarnaselt süstemaatilisele vargusele sisemise seose nõuet. Sellisel juhul peab süstemaatilise tekkeks esinema olukord, kus kolm rikkumist on vähemalt sel moel omavahel seotud, et sõitmised on toime pandud kolme samaliigilise sõidukiga. Näiteks kui isikul puudub B-kategooria, ta on kaks korda tabatatud sõiduauto roolist juhtimisõigusega ning nüüd kolmas kord jääb ta vahele trammi juhtides, siis autori arvates on raske süüdistada isikut süstemaatilises juhtimisõigusega sõitmises, sest kolm tegu omavahel ei moodusta mingisugust süsteemi.

2.2.6 Subjektiivsed tunnused

Subjektiivsete tunnuste poolest eeldab vaadeldav süüteokoosseis tahtlust sõiduki või trammi juhtimisõigusega juhtimise kui koosseisupärase teo suhtes. Süüteokoosseis on realiseeritud, kui toimepanija pidas võimalikuks, et tal ei ole vastava sõiduki või trammi juhtimisõigust ning et ta vaatamata sellele sõidab korduvalt.⁷⁷ Seega piisab vähemalt kaudsest tahtlusest antud koosseis realiseeruks.

⁷⁶ J. Sootak, P. Pikamäe (koost.) (viide 2), § 423¹ komm. 3.4.

⁷⁷ J. Sootak, P. Pikamäe (koost.) (viide 2), § 423¹ komm. 4.

Ettevaatamatus või hooletus antud juhul tundub üsna ebatõenäoline, kuna objektiivsest küljest on vajalik vähemalt kolm tegu, et saaks rääkida süstemaatiliseist juhtimisõiguseta sõiduki juhtimisest. Hooletus on pigem võimalik ainult esimese väärtena karistatava episoodi suhtes, mil näiteks isik võis hooletusest unustada või märkamata jätta asjaolu, et tema juhtimisõigus on peatunud juhiloa kehtivusaja lõppemise tõttu.

2.3 Tartu maakohtu kohtulahendite analüüs

Antud töö raames analüüsis autor Tartu maakohtu kohtumajade kohtulahendeid, mis puudutasid KarS § 423¹, et saada infot, kuidas Lõuna-Eesti kohtud on koosseisu kohaldanud. Kohtulahendite leidmiseks kasutati Riigi Teataja portaali otsingumootorit, otsides lahendeid ajavahemikus 01.01.2015 kuni 31.12.2015 aasta ehk arvesse võeti üheaastast ajavahemikku, mis peaks olema piisav kujundamaks kohtutes välja selget ja ühemõttelist praktikat. Lahendeid leiti kokku 90 (vt Lisa 1) ning nende analüüsimiseks koostas autor enda jaoks küsitluse otsides vastuseid kohtulahenditest. Saadud vastuste alusel analüüsiti iga kohtulahendi puhul otsuse teinud kohtumaja. Vaatluse alla olid paragrahvid, mille rikkumist isikule süüks pandi, samuti pöörati tähelepanu kohtuotsusega mõistetud karistuse liigile, suurusele ning kas karistus pöörati täitmisele või asendati. Lisaks analüüsis töö autor ajavahemikku, millal episoodid toime pandi, süüdistatava varasemat karistatust, sugu ja vanust ning viimaks asjaolu, kas isiku suhtes kohaldati kinnipidamist või vahistamist ja kohtus rakendatud menetluse liiki.

Analüüs näitas, et 90-nest lahendist 44 tehti Tartu kohtumajas, 11 Valga kohtumajas, 14 Viljandi kohtumajas, 6 Jõgeva kohtumajas, 11 Võru kohtumajas ja 4 lahendit Põlva kohtumajas. Lahendite arv igas kohtumajas näitab palju oli rikkujaid igas piirkonnas ning annab üldise ülevaate sellest, millises piirkonnas on süstemaatiliste juhtimisõiguseta juhtide arv suurim. Pole üllatav, et Tartu kohtumajas tehti kõige rohkem lahendeid, sest tegemist on rahvaarvult suurima Lõuna-Eesti linnaga, kus potentsiaalseid juhtimisõiguseta juhte on ka selle tõttu kõige rohkem. Samuti on Tartus ning Tartumaal rohkem politseipatrulle, mis tähendab, et sõidukijuhtide kontroll on tõhusam ning järjepidevam.

Menetlusliigina rakendati kõige enam kokkuleppemenetlust, mida tehti kokku 88 korral ning millest omakorda 15 lahendit olid tehtud kiirmenetlusena. Ühe korra lahendati Põlva kohtumajas kriminaalasi käskmenetluses ning ühe korra lahendati Viljandi kohtumajas kriminaalasi lühimenetluses. Kahjuks mitte ühtegi kriminaalasi üldmenetluses ei lahendatud,

mille tõttu on raske tuvastada kohtute arvamust KarS § 423¹ sätesatud kuriteo kohta. Lisaks näitab suur kokkuleppemenetluse rakendamise arv seda, et ilmselt pole tekkinud veel vaidluskohti, kuidas antud sätet rakendada praktikas.

Kokku oli 92 süüdimõistetut, kes kõik olid meessoost ning ainult ühel juhul ei olnud tegemist Eesti kodakondsust omava isikuga. Rikkujaid oli alaealistest kuni 61. eluaastani. Keskmine vanus süüdimõistetutel oli 28,8 eluaastat. Märkimisväärne on see, et vaid kolmel juhul oli süüdimõistetu alaealine, mis näitab, et probleemsed isikud pole mitte juhid, kellel pole vanuse tõttu võimalik juhtimisõigust taotleda, vaid isikud, kellel pole juhtimisõigust muul põhjusel. Töö autor saab enda isikliku töökogemuse põhjal öelda, et tihtilugu pole isikutel juhtimisõigust, sest selle taotlemine, kaasaarvatud autokoolis käimine on neile liiga kulukas. Lisaks on ka isikuid, kes küll on läbinud kõik vajalikud koolitused, aga kellel on varasemast ajast veel kehtiv liiklusrikkumine, siis LS § 106 lg 1 p 3 järgi neile juhtimisõigust ei väljastata. Samuti on tulnud ette juhtumeid, kus isiku tervislik seisund ei luba väljastatada talle juhtimisõigust, mis tegelikuses on kartust tekitav, sest isik jätkab endiselt sõiduautoga liikluses osalemist. Näiteks ühel juhul polnud isikul juhtimisõigust kuna oli haiguse tõttu kaotanud mobiilsuse oma kätes, mis tähendas, et ta suutis neid tõsta kuni õlakõrguseni. Arstide poolt oli määratud talle 80 protsendiline töövõimetus.

Analüüsitud lahendite põhjal selgus, et tihti esineb olukordi, kus sõiduki süstemaatilist juhtimist juhtimisõiguseta isiku poolt pannakse toime koos KarS § 424 järgi sätestatava kuriteoga, milleks on mootorsõiduki juhtimine kriminaalses alkoholijoobes. Üheksakümnest lahendist 65 puudutasid ainult KarS § 423¹ järgi kvalifitseeritavaid tegusid. Nelja lahendi puhul oli tegemist § 423¹ juhtumiga ning lisaks sellele oli juht alkoholijoobes, kuid joove oli käsitletav väärteona. Šokeeriva tulemusena tuli ilmsiks, et tervelt 23. korral oli karistatav isik süüdi nii süstemaatilises juhtimisõiguseta sõiduki juhtimises kui ka KarS § 424 järgi kvalifitseeritavas teos ehk juhtimisõiguseta juhid olid kriminaalses joobes. Positiivse trendina saab välja tuua, et vaid ühel juhul oli süstemaatiline juht narkojoobes, kuid lisaks narkojoobe tuvastati isikul ka alkoholijoove, kui tema etanoolisisaldus veres oli 1,48 mg/g kohta.⁷⁸ Täpsustuseks tuleb lisada, et KarS § 424 koosseis on täidetud kui isiku ühes grammis veres on vähemalt 1,50 milligrammi alkoholi või ühes liitris väljahingatavas õhus on vähemalt 0,75 milligrammi alkoholi. Narkojoove KarS § 424 mõttes on igasugune

⁷⁸ TMKo 1-15-8748.

narkootilise aine tõttu saadud joove. Piirmäärasid narkojoobe puhul pole seni teaduslikult suudetud määratleda.⁷⁹

Analüüsi üheks eesmärgiks oli välja selgitada, milline ajavahemik on vajalik kohtupraktikas süstemaatilisuse tekkeks KarS § 423¹ mõttes. Selgus, et kõige lühem ajavahemik oli 12 päeva, küll tuleb tähelepanu pöörata sellele, et tegemist oli kaasusega, kus juht tabati juhtimisõigusega sõiduki roolist 12 päeva pärast eelmist kohtuotsust, kus teda oli ka karistatud KarS § 423¹ järgi.⁸⁰ Kõige lühem ajavahemik, mil isik tabati kolm korda juhtimisõigusega sõiduki roolist, oli 22 päeva.⁸¹ Kõige pikem ajavahemik kolme teo toimepanekul oli 20 kuud.⁸² Töö autori arvates on 20. kuu jooksul toime pandud tegude vahel süstemaatilisuse leidmine küsitav. Lisaks on see selgelt vastuolus Riigiprokuratuuri soovitusel ja tegemist on pigem erandliku juhusega, kus isikule niivõrd pika ajavahemiku jooksul toime pandud tegude eest süstemaatilisust ette heideti. Samuti esines juhuseid, kus rikkumised oli toime pandud 1 aasta ning 28. päeva jooksul⁸³, mis näitab seda, et prokuratuuri poolt soovitatud üheaastasest ajavahemikust rangelt kinni ei peeta ning tehakse kõrvalekaldumisi. Siiski tuleb nentida, et enamikes lahendites teod olid pandud toime ajavahemikus kaks kuud kuni üks aasta.

Karistuste puhul jagas töö autor toimepandud tegude eest saadud karistused eraldi rühmadesse. Seega on välja toodud KarS § 423¹ eest mõistetud karistused, koos esinenud KarS § 423¹ ja § 424 toimepandud tegude eest mõistetud karistused ning lõpuks KarS § 423¹ ning väärteo korras karistavad joobes juhtimisega toime pandud tegude eest mõistetud karistused. Karistusliikidena mõisteti rahalist karistust, vangistust päevades ja kuudes, auto konfiskeerimist ning ühe korra vabastati süüdimõistetu karistusest. Karistusseadustiku § 423¹ eest mõisteti kõige sagedamini karistuseks kaks kuud (17. korral) ja kolm kuud (20. korral) vangistust. Samuti karistati isikuid kaheksal korral rahalise karistusega, mille suurus jäi vahemikku 500 kuni 1500 eurot. Ühel juhul mõisteti isik süüdi, kuid vabastati karistusest, sest tegemist oli alaealisega. KarS § 423¹ ja § 424 samaaegselt toimepandud tegude eest algasid

⁷⁹ Liiklusseaduse ja karistusseadustiku ning nendega seonduvate seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri. <http://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/acf423dc-cbee-1257-0f3d-b725f8477ccb/Liiklusseaduse%20ja%20karistusseadustiku%20ning%20nendega%20seonduvate%20%20seaduste%20muutmise%20seadus/> (22.04.2016).

⁸⁰ TMKo 1-15-5921.

⁸¹ TMKo 1-15-9241.

⁸² TMKo 1-15-9492.

⁸³ TMKo 1-15-2969.

mõistetud karistused nelja kuulistest vangistustest ning suurim mõistetud karistus oli 18 kuud vangistust koos auto konfiskeerimisega. Rahalist karistust mõisteti ühel juhul suurusjärgus 2000 eurot. Karistusseadustiku § 423¹ toimepanemise eest väärteo joobes olles mõisteti ühe korra karistuseks 30 päeva vangistust ning ülejäänud karistused jäid vahemiku 1 kuu kuni 5 kuud vangistust. Kõik karistused iga koosseisu kohta on parema ülevaate andmiseks välja toodud tabelis (vt Lisa 2). Eraldi tooks välja eespool viidatud Tartu maakohtu lahendi 1-15-8748, kus süstemaatilisele juhtimisõiguseta isikule, kes lisaks oli veel narko- ja alkoholihoobes, mõisteti kokkuleppemenetluse raames karistuseks ainult kuus kuud vangistust, mida ei pööratud isegi täitmisele.⁸⁴ Arvestades, et juba KarS § 424 eest mõistetav maksimum karistus on kolm aastat, jääb antud juhul arusaamatuks, miks prokurör taolise raske ja ohtliku rikkumise korral süüdistatavale nii väikest karistust pakkus.

Lisaks mõistetud karistustele tuli vaadata, kas karistus pöörati kohesele täitmisele või see asendati. Analüüsist selgub, et 20. korral asendati mõistetud karistus üldkasulikutööga. Tervelt 45. korral ei pööratud karistust täitmisele ning karistus asendati katseajaga. Karistust ei asendatud 24. korral, sest kaheksal juhul oli tegemist rahalise karistusega ja 15. juhul pöörati mõistetud vangistus kohesele täitmisele. Kaks süüdimõistetut pidid koheselt ära kandma vastavalt kahe kuulise ja kolme kuulise vangistuse ning ülejäänud mõistetud karistuse osas rakendati katseaega. Üks alaealine mõisteti süüdi, kuid vabastati karistusest ja selle asemel pidi isik läbima multidimensionaalse pereteraapia. Sarnaseid teraapiad või koolitusi tuleks töö autori arvates rohkem karistuste asemel rakendada. Üldine eesmärk peaks olema ikkagi ennetada ning ära hoida rikkumisi, mitte hakata tegelema rikkumiste tagajärgedega.

Kohutotsuses oli enamikel juhtudel välja toodud isikute varasemad karistused. Sealt selgus, et 92. süüdimõistetust olid varasemalt 67 isikut kriminaalkorras karistatud. Analüüs näitas, et 23 süüdi mõistetud isikut ei olnud varem kriminaalkorras karistatud ja ainult üks neist pani toime teo, kus ta rikkus KarS-i § 423¹ ja §-i 424. Seega on ühe aastaga ainult Lõuna-Eestis KarS § 423¹ kohaldamisega lisandunud 22 uut kriminaalkorras karistatud isikut. Selline suur karistatud isikute hulk tekitab küsimuse, kas ei ole olemas mingit muud võimalust juhtimisõiguseta isikutega tegelemiseks, ilma et peaks neid kriminaalkorras karistama ning suurendama kriminaalkorras karistatud isikute arvu Eestis.

⁸⁴ TMKo 1-15-8748.

Eeluurimise ajal kasutati tervelt 41. isiku suhtes KrMS § 217 alusel kahtlustatava kinnipidamist. Ajaliselt jäid kinnipidamised ühe kuni viie päeva vahele. Kõige sagedam kinnipidamise periood oli kaks päeva (kokku 19. isiku puhul). Samuti vahistati viis isikut. Vahistatud isikute puhul oli eelkõige tegemist juhtumitega, kus lisaks KarS § 423¹ toimepanemisele kahtlustati neid veel teistes kuritegudes, näiteks KarS § 424, § 199 või § 344 toimepanemistes. Ühel juhul vahistati isik, sest ta oli paar kuud varem kohtu poolt karistatud ning tema eelmine otsus pöörati täitmisele.

Süsteemaatilise juhtimisõigusega sõiduki juhtimise rikkumisvahendiks kasutati eelkõige sõiduautosid ehk enamus juhtidel puudus teo toimepanemisel B-kategooria juhtimisõigus. Kuna süüdistustest endast ei tulnud otseselt välja, milliste sõiduvahenditega olid toime pandud väärteod, siis puudub võimalus eraldi välja tuua need juhtumeid, kus kolm tegu olid toime pandud erinevaid juhtimisõiguse kategooriad omamata.

Kohtulahendid üldiselt olid kergesti loetavad. Süüdistuste osas oli välja toodud teo kirjeldus ja tegude toimepanemise ajad ning mõningal juhul info isiku varasema karistuse kohta, mis puudutab juhtimisõigusega sõitmist väärteo korras. Samuti oli enamikel juhtudel välja toodud liiklusseadusest tulenev nõuete rikkumine, mis kohati oli erinev. Näiteks osadel juhtudel toodi välja, et rikutakse LS § 90 lg 1 nõuet, mille kohaselt ei tohi mootorsõidukit juhtida isik, kellel ei ole vastava kategooria või alamkategooria mootorsõiduki juhtimisõigust. Samas teistes lahendites oli rikutud nõudeks märgitud LS § 94 lg 1, mis sätestab, et mootorsõidukit võib juhtida isik, kellel on vastava kategooria mootorsõiduki juhtimisõigus ning kelle juhtimisõigust ei ole peatatud, ära võetud või kehtetuks tunnistatud või keda ei ole juhtimiselt kõrvaldatud. Negatiivse poolena tooks esile Valga kohtumaja lahendid, kus ei olnud kirjas süüdistuse kirjeldust, milles isikut süüdistati, vaid lihtsalt paragrahv, milles isik süüdi mõisteti. Sellega rikuti KrMS § 249 p-i 1, mille kohaselt peab kokkuleppemenetluses süüdimõistva kohtuotsuse põhiosas olema märgitud, millises süüdistuses kohus süüdistatava süüdi mõistab.

2.4 Sõiduki süstemaatiline juhtimine juhtimisõigusega isiku poolt Riigikohtu praktikas

Riigikohus on teinud seni kolm kohtuotsust seoses süstemaatilise juhtimisõigusega sõiduki juhtimisega. Esimest korda käsitles Riigikohus KarS §-i 423¹ lahendis 3-1-1-74-15. Antud lahendi asjaoludeks oli, et isik juhtis 4. märtsil 2015 sõidukit kolmandat korda vastava kategooria juhtimisõigusega ja ta tunnistati KarS § 423¹ järgi süüdi sõiduki süstemaatilises juhtimises juhtimisõigusega isiku poolt. Varasemad kaks rikkumist pani isik toime enne

nimetatud sätte jõustumist ehk enne 2015. aasta 1. jaanuari. Kaitsja arvates ei saanud KarS § 423¹ mõttes tegude süstemaatilisusse arvata episoodide, mis on toime pandud enne KarS § 423¹ jõustumist, sest see on vastuolus *nullum crimen sine lege* põhimõttega.

Riigikohus sõnas, et jääb oma varasema praktika juurde, mille kohaselt enne KarS § 423¹ kehtima hakkamist toimepandud süütegude arvestamine ei riku kaitsja viidatud põhimõtet, sest kuriteo eest mõistetakse karistus üksnes viimase, seaduse kehtivuse ajal toimepandud kuriteo tunnustega teo eest (Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 20. aprilli 2009. a otsus asjas nr 3-1-1-87-08, p 12; 19. oktoobri 2015. a määrus asjas nr 3-1-1-75-15, p 10). Samuti leidis kohus, et asjakohatu on kaitseväide KarS § 423¹ määratlematuse kohta.⁸⁵ Käesolevas lahendis jäi Riigikohus oma varasema seisukoha juurde, et süstemaatilisuse tekkel ei ole vahet, kas osateod on toime pandud enne või pärast seaduse kehtima hakkamist ning loeb vaid see, et viimane osategu, mille tõttu tuleb kokku juba kuritegu, on toime pandud seaduse kehtimise ajal. Kuna sarnast probleemi oli seoses süstemaatilise vargusega juba lahendatud lahendis 3-1-1-87-08, oli ka Riigikohtu otsus selles osas ettenähtav. Kahetsusväärne on asjaolu, et Riigikohus ei pidanud vajalikuks pikemalt seletada KarS § 423¹ sisu ning leidis, et kaitseväide KarS § 423¹ määratlematuse osas on asjakohatu. See oli ideaalne võimalus võtta aega ning panna paika kõik vajalikud eeldused, mis on vaja täita, et saaks rääkida süstemaatilisest juhtimisõigusest sõiduki juhtimisest.

Küll aga on Riigikohus määruses 3-1-1-75-15 pidanud vajalikuks täpsemalt lahti mõtestada KarS § 423¹ sisu. Asjaolud olid sarnased esimesele lahendile, milles isikut süüdistati KarS § 423¹ järgi selles, et olles 25. septembril 2014 karistatud LS § 201 lg-e 1 ja 15. oktoobril 2014 sama seaduse § 201 lg-e 2 järgi kvalifitseeritavate väärtegude toimepanemise eest, s.o mootorsõiduki korduva juhtimise eest juhtimisõigusega isiku poolt, juhtis uuesti, s.o süstemaatiliselt 9. veebruaril 2015 Tallinnas mootorsõidukit juhtimisõigusega. Sellega rikkus isik LS § 94 lg 1 nõuet. Harju Maakohtu 11. veebruari 2015. a määrusega kriminaalmenetlus lõpetati, kuna kohtu hinnangul esinesid isiku teos väärteo tunnused, täpsemalt leidis maakohus, et teod oleks pidanud olema toimepandud seaduse kehtivuse ajal, vastasel juhul raskendatakse süüdistava olukorda. Samuti leidis maakohus, et Riigikohtu lahend nr 3-1-1-87-08 polnud antud juhtumi puhul asjakohane, sest käis süstemaatilise varguse kohta. Ringkonnakohus tühistas maakohtu otsuse ning mõistis isiku KarS § 423¹ alusel süüdi. Edasi

⁸⁵ RKKKo 3-1-1-74-15 p 12.

jõudiski kohtuasi Riigikohtusse, kus kohus tõi esile, et kriminaalkollegium on mitmes lahendis peatunud süstemaatilise süüteo mõistel ja seda kõige põhjalikumalt lahendis nr 3-1-1-87-08. Riigikohus leidis, et samu seisukohti, mis võeti seoses süstemaatilise vargusega on *mutatis mutandis* ülekantavad ka süstemaatilisele juhtimisele. Süstemaatilisuse näol on tegemist erilise isikutunnusega KarS § 24 lg 1 tähenduses, mis KarS § 423¹ koosseisu kontekstis kirjeldab toimepanija isikuomadusi, milleks on liiklusseadusega kehtestatud regulatsiooni sarnane ja pidev eiramine. Seega eeldab mootorsõiduki süstemaatiline juhtimisõigusega juhtimine, et isik on enam kui korduvalt, s.o vähemalt kolmel korral juhtinud sõidukit juhtimisõigusega. Seejuures ei ole oluline, kas varasemad teod moodustasid väärteo LS § 201 tähenduses või vastasid KarS §-s 423¹ sätestatud kuriteokoosseisule, nagu ka see, kas isik on varasemate juhtimisõigusega juhtimiste eest süüdi tunnistatud (õiguslik retsidiiv) või tuvastatakse need ühes menetluses (faktiline retsidiiv).⁸⁶ Antud määruse juures on tähtis see Riigikohtu selgitus, et süstemaatilisus kirjeldab isikutunnust juhtimisõigusega juhtide puhul, millega näidatakse, et isik eirab pidevalt liiklusseadusega paika pandud reegleid, täpsemalt seda, et sõidukit võib juhtida juhtimisõigusega isik. Samuti kordas Riigikohus taaskord, et süstemaatilisus eeldab kolme tegu, vastasel juhul oleks tegemist korduvusega. Olulise täpsustusena tõi kohus välja, et pole oluline süstemaatilisuse jaoks, kas varasemad teod olid väärteod LS § 201 mõttes või juba kuriteod KarS § 423¹ järgi ehk tegemist on süstemaatilise rikkumisega kui isik on korra juba KarS § 423¹ järgi süüdi mõistetud. Kuna praktikas oodatakse tihti ära väärteo eest mõistetud otsuse jõustusmine, et pärast seda panna kokku KarS § 423¹ kohta käiv toimik, siis on kindlasti positiivne ka Riigikohtu märkus selles osas, et ei ole oluline isiku varasem süüditunnistamine juhtimisõigusega juhtimise eest või nende tuvastamine ühes menetluses, vaid piisab juhtimisõigusega sõitmise fakti tuvastamisest.

Lisaks kahele eelmisele lahendile, on Riigikohus puudutanud KarS §-i 423¹ kohaldamist lahendis 3-1-1-82-15. Viidatud lahendis selgitas Riigikohus taas lühidalt lahti KarS § 423¹ olemuse ning topeltkaristamise keelu kohaldamise. Täpsemalt olid asjaolud järgnevad – isik sõitis sõidukiga kolm korda ilma vastava kategooria juhtimisõigust omamata. Maakohus mõistis isiku 26.01.2015 aasta lahendiga nr 1-15-584 süüdi KarS § 423¹ järgi. Probleem tekkis siis kui, Pärnu Maakohus omakorda mõistis 25. veebruari 2015. a otsusega isiku süüdi LS § 201 lg 2 järgi ja mõistis talle karistuseks kaheksa päeva aresti. Seega oli tegemist juhtumiga, kus isikut karistati algul kriminaalkorras ning hiljem eraldi veel väärteokorras

⁸⁶ RKKKm 3-1-1-75-15 p 7-8.

osategude eest, mis olid kaetud KarS § 423¹ järgi. Tallinna Ringkonnakohus jättis 14. aprilli 2015. a otsusega maakohtu otsuse muutmata ja kaitsja apellatsiooni rahuldamata, selgitades, et väärteomenetluses karistatakse isikut 15. ja 19. jaanuaril 2015 juhtimisõigusega juhtimise eest. Pärnu Maakohtu 26. jaanuari 2015. a otsusega karistati aga isikut KarS § 423¹ järgi 23. jaanuaril 2015 juhtimisõigusega juhtimise eest. Seega ei ole tegemist topeltkaristamise või -menetlemisega, vaid süstemaatilisusega. Riigikohus võttis antud asja kokku öeldes, et kui isikut ei ole sarnaselt A. Toomele varasemate samaliigiliste süütegude eest karistatud (faktiline retsidiiv), on karistuspoliitiliselt põhjendatud menetleda ühtset süsteemi moodustavaid süütegusid (kõiki osategusid) samas menetluses. Koosmõjus KarS § 2 lg-st 3 tuleneva topeltkaristamise ja -menetlemise keeluga (*ne bis in idem* põhimõte) laieneb see kolleegiumi hinnangul ka juhtimisõigusega juhtimise subsumeerimisele kuriteona, kuivõrd süstemaatilisus KarS §-s 423¹ eeldab samaliigiliste süütegude toimepanemist. Teisisõnu, olukorras, kus isikut ei ole enne süstemaatilisuse tunnust täitvat vähemalt kolmandat juhtimisõigusega juhtimist (kuritegu) jõustunud otsusega väärtegudes süüdi tunnistatud, neelduvad LS §-le 201 vastavad väärteod KarS § 423¹ järgi menetletava ja karistatava kuriteo koosseisus ja nende väärtegude teoebaõigsus ammendub süstemaatilises juhtimisõigusega juhtimises kui põhiteos.⁸⁷ Seega tuli antud juhul lõpetada väärteomenetlus süüdistatava suhtes, sest ta oli saanud selle teo eest juba varasemalt karistada, kui teda karistati KarS § 423¹ eest.

Kahjuks on Riigikohus seni selgitanud süstemaatilisust ainult kui spetsiifilist isikutunnust, mis kindlasti on väga oluline osa süstemaatilisuse juures, kuid seda tehes on Riigikohus jättnud tagaplaanile teod endad, teisisõnu pole pööranud tähelepanu tegude toimepanemise viisile ning vahenditele. Oleks tervitatav, kui Riigikohus täpsustaks, millist rolli mängib puuduolev juhtimisõiguse kategooria süstemaatilisuse tekkel ning mis saab siis, kui teod on väga lähestikku toime pandud, see tähendab kuidas saab panna toime jätkuvat juhtimisõigusega(?) sõiduki juhtmist ja kas see üldse on võimalik. Samuti võiks Riigikohus võtta konkreetse hoiaku seoses ajavahemikuga, millal võib rääkida, et süstemaatiline juhtimine on toimunud, sest kui ajavahemikku praktikas ikkagi järgitakse, oleks aeg ka Riigikohtul oma senised seisukohad üle vaadata ja neid vajadusel muuta või siis vähemalt täpsustada seda KarS § 423¹ näitel.

⁸⁷ RKKKo 3-1-1-82-15 p 13.

2.5 Statistika juhtimisõiguseta sõiduki juhtimise kohta

Parema ülevaate saamiseks juhtimisõiguseta juhtidest ja süstemaatilistest juhtidest Eesti liikluses tegi töö autor päringu Politsei- ja Piirivalveametile, paludes avaldada sellekohase statistika viimase nelja aasta juhtimisõiguseta juhtide osas ehk isikute osas, keda on karistatud LS § 201 alusel väärteo korras juhtimisõiguseta sõitmise eest ning lisaks 2015. aastal kriminaalmenetluste alustamise kohta KarS § 423¹ alusel.

Liiklusseadus §201 ja karistusseadustik §423 ¹					
Kogu Eesti					
2012-2015					
Edastame nelja viimase aasta andmed seoses liiklusseaduse muudatusega 2011.aastal					
	2012	2013	2014	2015	Kokku
LS §201	6810	6284	6286	6317	25697
	2015				
KarS §423 ¹	652				
Allikas: Politsei- ja Piirivalveamet					

Joonis 1. Karistatud isikute arv LS § 201 järgi aastatel 2012 kuni 2015 ning menetluste arv KarS § 423¹ järgi aastal 2015.

Statistika näitab kurba tõsiasja, et süstemaatiliste juhtimisõiguseta juhtide kriminaliseerimine ei ole toonud muutust liikluses. Aastal 2015 registreeriti politsei poolt üle Eesti isegi rohkem juhtimisõiguseta juhte kui kahel varasemal aastal. Kui lisada siia juurde veel 652 uut kriminaalasja, siis jääb mulje, et vähemalt oma esimesel kehtivuse aastal ei ole KarS § 423¹ täitnud oma eesmärki vähendada juhtimisõiguseta juhtide osakaalu liikluses, sest inimesed sõidavad endiselt ilma juhtimisõiguseta.

SUURIM TÕUS

Kuriteoliik	2015	2016	Muutus %	Muutus n
Sõiduki süstemaatiline juhtimisõiguseta juhtimine	91	133	46%	42

Allikas <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/statistika-ja-uuringud/baromeeter>

Joonis 2. Registreeritud KarS § 423¹ menetluste arv jaanuar-veebruar aastal 2015 võrreldes jaanuar-veebruar aastal 2016.

Vaadates üle-Eestilist kuritegevuse baromeetrit, selgub, et perioodil 2015 aasta jaanuar-veebruar võrreldes 2016 aasta jaanuar-veebruar on sõiduki süstemaatiline juhtimisõiguseta

juhtimine teinud 46%-lise tõusu. Tõus näitab seda, et pärast seaduse aastast kehtivust ei ole ka uuel aastal juhtimisõiguseta juhtide osakaal liikluses vähenenud, vaid pigem on tegemist tõusva tendentsiga. Tõusu saab põhjendada eelkõige politsei agarama juhtimisõiguse kontrolliga juhtide seas, mis on omakorda suurendanud ka kriminaalmenetluste alustamist.

Mõistmaks kui suurt ohtu juhtimisõiguseta juht liikluses kujutab, on tarvilik uurida kui palju igal aastal Eestis liiklusõnnetusi registreeritakse ning milline on juhtimisõiguseta juhtide osalus nendes. Analüüsides Politsei- ja Piirivalveameti poolt koostatud statistikat (vt Joonis 3), selgub, et keskmiselt registreeritakse Eestis aastas kokku 4500 liiklusõnnetust, millest inimkannatanutega õnnetused moodustavad keskel läbi 1300 juhtumit. Aastas toimunud liiklusõnnetusest, mida on andmete põhjal 4500, toimub joobes juhtide osalusel keskmiselt 570 korda. Juhtimisõiguseta juhid osalevad ligikaudu 150. õnnetuses ning süstemaatilised juhtimisõiguseta juhid osalesid eelmisel aastal 28. liiklusõnnetuses. Inimkannatanutega liiklusõnnetustes osales kahel viimasel aastal keskmiselt 20 juhtimisõiguseta juhti. Joobes juhtide puhul oli see näitaja mõlemal aastal ligi 100 võrra suurem. Süstemaatilisi juhte osales inimkannatanutega õnnetustes viiel juhul. Antud statistika näitab, et kõige ohtlikum juht liikluses on joobes juht, sest nende osalusega õnnetused moodustavad ligi 13% kõigist registreeritud liiklusõnnetustest, samal ajal kui juhtimisõiguseta juhid osalevad vaid 3% kõigist registreeritud liiklusõnnetustest. Sellest tulenevalt leiab töö autor, et juhtimisõiguseta juhid on suureks ohuallikaks Eesti liikluses, kuid palju suurem probleem on endiselt joobes juhtidega. Kahjuks puuduvad andmed liiklusõnnetuste kohta, milles osalenud juht ei omanud juhtimisõigust ning oli joobes.

Registreeritud liiklusõnnetused kokku ja liiklusõnnetused põhjustatud juhtimisõigusega või joobes isiku poolt						
Periood 2011-2016						
Andmed seisuga 27.04.2016						
Liiklusõnnetused kokku						
Liiklusõnnetusi kokku	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Liiklusõnnetused	4464	4305	4395	4652	4708	1291
...sh inimkannatanuga	1380	1303	1310	1394	1361	351
Liiklusõnnetused ja rikkumised						
Rikkumine	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Juhtimisõigusega juhtimine	174	301	91	121	71	13
Süsteemaatiline juhtimisõigusega juhtimine					28	6
Joobes juhtimine	424	529	447	464	427	128
Inimkannatanuga liiklusõnnetused ja rikkumised						
Rikkumine	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Juhtimisõigusega juhtimine	37	67	17	21	20	
Süsteemaatiline juhtimisõigusega juhtimine					5	
Joobes juhtimine	129	150	138	136	112	27
Allikas: Politsei- ja Piirivalveamet						

Joonis 3. Registreeritud liiklusõnnetused kokku ja liiklusõnnetused põhjustatud juhtimisõigusega või joobes isiku poolt aastatel 2011-2016 seisuga 27.04.16.

2.6 Sätte sõiduki süstemaatilise juhtimise juhtimisõigusega isiku poolt vastavus Eesti kriminaalpoliitikale ja revisjoni eesmärkidele

Kriminaalpoliitika määrab, milliseid kuritegevusvastase võitluse eesmärgi millise karistusseadusega mil viisil saavutada. Kuritegevusvastase võitluse all tuleb siin mõista neid vahendeid, mis on jõukohased karistusseadusele ning karistusseaduse all tuleb mõista karistusõigust nii materiaalses kui formaalses mõttes. Materiaalse karistusõiguse seisukohalt mõelda neid abinõusid, mis on jõukohased karistusõigusele. Edasine määratlus sõltub aga sellest, mida pidada karistusõiguse ülesandeks. Kõige üldisemalt saab selleks pidada õigushüvede ja õiguskorra kaitset.⁸⁸

Eestis on kriminaalpoliitika eesmärkide ja tegevuste määratlemiseks Justiitsministeerium välja andnud arengusuundasid käsitleva dokumendi, mis kannab nimetust Kriminaalpoliitika

⁸⁸ J.Sootak. Kriminaalpoliitika. Tallinn: Juura 2015, lk 17.

arengusuunad aastani 2018⁸⁹. See on visioonidokument, mis kehtib kuni 2018. aastani ja aitab Riigikogul suunata valitsuse kriminaalpoliitilisi otsuseid.⁹⁰ Antud dokumendis on kirjas mitmed eesmärgid ning põhimõtted, millest tuleb kriminaalpoliitilisi otsuseid tehes lähtuda. Üks oluline põhimõte on sätestatud punktis 8, mille kohaselt peavad kriminaalpoliitilised otsused ning seadusemuudatused põhinema teaduslikel uuringutel ning kvaliteetse statistika analüüsil. Selleks et vältida kvaliteedis järele andes ja kiirustades koostatud eelnõusid, tuleb kõikide olulisemate eelnõude puhul teha eelnevad mõju-uuringud.⁹¹ Iseenesest on see väga hea ning vajalik põhimõte mida järgida, kuna iga uue seaduse vastuvõtmisel või muutmisel on äärmiselt oluline, et riik üritab ette näha võimalikke tulevikus tekkivaid probleeme ja valupunkte.

Viimane suurim seadusemuudatus kriminaalõiguses oli karistusseadustiku revisjon. Revisjoni üks põhjusi oli riikliku regulatsiooni ülemäärane kaldumine preventatsioonilt repressiooni. See näitab riigi usaldamatust ühiskonna iseregulatsiooni ja haldusõigusliku regulatsiooni vastu, mida võib kokkuvõtvalt iseloomustada kui ülekriminaliseerimist.⁹² Viimast väidet kinnitas ka statistika, mille kohaselt on karistusregistrisse oli kantud kolmandik elanikkonda: kehtiv kriminaalkaristus on 92 626, väärteokaristus 361 270 ning karistus nii kuriteo kui ka väärteo eest 64 630 inimesel.⁹³

Eelpool mainitud statistikat ja teadmist, et Eestis on liiga palju kriminaal- ja väärteokorras karistatud isikuid, võeti revisjoni käigus arvesse. Suures osas järgiti ka kriminaalpoliitika arengusuunad aastaks 2018 põhimõtte punkti 8 ning tõepoolest tuli revisjoni seletuskirjast välja, et enamike muudatust vajavate paragrahvide taga oli statistikaline ja teaduslik analüüs. Sisukat analüüsi kinnitab ka Kristel Siitam-Nyiri poolt avaldatud Juridica artikkel, milles artikli autor annab ülevaate revisjoni läbiviimisest ja üldisest töökorraldusest.⁹⁴

⁸⁹ Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018. Arvutivõrgus:

http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/kriminaalpoliitika_arengusuunad_aastani_2018.pdf (25.04.2016).

⁹⁰ Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018 seletuskiri, lk 12.

http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/kriminaalpoliitika_arengusuundade_seletuskiri_2018.pdf (22.04.2016).

⁹¹ Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018. (viide 89) lk 1.

⁹² J.Sootak. (viide 88), lk 237.

⁹³ T. Reinthal. Karistusõiguse suund – ülekriminaliseerimine? Juridica 2010/X, lk 743.

⁹⁴ K.Siitam-Nyiri. (viide 1), lk 576-581.

Kõike eelnevat arvesse võttes, leiab töö autor, et KarS §-i 423¹ lisamisel karistusseadustikku ei arvestatud kõiki eelpool mainitud põhimõtteid ja eesmärke. Nagu peatüki (vt punkti 2.1) alguses mainitud sai, lisati seadusesäte eelnõusse vahetult enne seaduse teist lugemist. Selle eesmärgiks oli asendada esialgselt seaduses olnud juhtimise keelu rikkumise karistamine kriminaalkorras. Nagu juba eelneva põhjal on selgeks saanud, põhjendati KarS § 423¹ lisamist kehtivasse karistusseadustikku karistustlõnga täitmise vajadusest tulenevalt. Seletuskirjas ja ka eelnõu teise lugemise seletuses ei tooda välja mitte mingisugust statistilist analüüsi, millega oleks näidatud, kui ohtlikud on liikluses juhtimisõiguseta juhid, samuti ei nähtu ka huvigruppide kaasamist nendepoole arvamuse saamiseks liiklusega seonduvast. Puudus ka riigi jaoks tähtis ülevaade sätte maksumuse kohta selle lisamisel kehtivasse õigusesse. Antud töös tehtud Tartu Maakohtu lahendite ning statistika analüüs näitas, et KarS § 423¹ saab suurt rakendust ning see trend on tõusev (vt punkti 2.3 ja 2.5). Lisaks selgus, et vähemalt Tartu Maakohtu pädevusalas lahendatakse peaaegu kõik kriminaalasjad kokkuleppemenetluses, mis küll tänu kriminaalmenetluse seadustiku muudatusele ei eelda kohustuslikus korras kaitsja osavõttu, kuid mida ilmselt paljud süüdistatavad siiski taotlevad endale. See omakorda toob kaasa lisakulu riigile nii rahalises kui ka tööjõu mõttes, alustades uurijatest, prokurörides ning lõpetades kohtutega. Kogu seda aega ja ressursi, mis kulub süstemaatiliste juhtide menetlemisele, saaks palju efektiivsemalt kulutada suuremate ning tähtsamate kuritegude uurimiseks ja lahendamiseks. Lisaks mainitud puudustele on töö autori arvates veelgi tähtsam juhtida tähelepanu sellele, et revisjoni käigus ei ole võetud arvesse seda, kui suures ulatuses mõjutab uus paragrahv kriminaalkorras karistatud isikute hulka arvuliselt ehk puudub ülevaade, mis on nende potentsiaalsete isikute hulk, kes saavad antud paragrahvi alusel kriminaalkorras karistatud. Tartu Maakohtu praktika analüüsist selgus, et ainuüksi 2015. aastaga lisandus KarS § 423¹ kohaldamisega karistatud isikute hulka juurde 22 varem kriminaalkorras karistamata isikut. Ilmselgelt ei ole selline muutus kooskõlas Eesti kriminaalpoliitika arengusuundadega ega ka revisjonis paika pandud eesmärkidega vähendada ülekriminaliseerimist. Karistusõigus peaks siiski olema *ultima ratio*, st viimane abinõu probleemi lahendamisel. Hetkel jääb mulje, et see on kahjuks just kõige esimene abinõu juhtimisõiguseta juhtide probleemiga tegelemiseks.

Sellest tulenevalt leiab töö autor, et KarS § 423¹ vajab muudatust. Ühe lahendusena võiks kaaluda § 423¹ seadusest kustutamist ehk dekriminaliseerida süstemaatiline juhtimisõiguseta sõiduki juhtimine. Selle asemel võiks seaduseandja kaaluda hoopis juhtimisõiguseta juhtimise

sidumist juba karistusseadustikus olevate teiste liiklusalaste sätetega. Nii võiks näiteks KarS § 424 olla sisustatud järgnevalt:

§ 424. Mootorsõiduki, maastikusõiduki ja trammi juhtimine joobeseisundis

- (1) Mootorsõiduki, maastikusõiduki või trammi juhtimise eest joobeseisundis – karistatakse rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistusega.
- (2) Sama teo eest, kui see on toime pandud mootorsõiduki, maastikusõiduki või trammi juhtimisõigust omamata – karistatakse rahalise karistuse või kuni neljaaastase vangistusega.

Lisades lisakvalifikatsiooni eraldi joobes juhtimisõigusega juhtidele, saaksid kriminaalkorras karistada need juhtimisõigusega juhid, kes on kõige ohtlikumad liiklusohutuse mõttes. Töö autor leiab, et enne juhtimisõigusega sõiduki juhtimise kriminaliseerimist oleks pidanud alustama kõige ohtlikumatest juhtidest ning kui sellised juhid on saadud kontrolli alla, alles siis tuleks mõelda variandile, et ka ainuüksi juhtimisõigusega sõiduki juhtimist süstemaatiliselt kriminaalkorras karistada. Selline muudatus vähendaks uute kriminaalkorras karistatud isikute järksu tõusu.

Lisaks seadusemuudatusele võiks riik koos kohalike omavalitsustega rohkem panustada sellise regulatsiooni väljatöötamisele, mis annaks juhtimisõigusega juhtidele võimaluse saada endale legaalselt juhtimisõigus. Seda võiks teha läbi erinevate kampaaniate ja koolituste, milles riik ja kohalik omavalitsus näevad ette võimaluse isiku rahaliseks toetamiseks juhtimisõiguse taotlemisel. Näiteks kui juht ongi tabatud juhtimisõigusega sõiduki juhtimiselt, siis võiks teda suunata koolitustele, mille edukal läbimisel on võimalus tal juhtimisõigust taotleda. Selle rakendamine kannaks endas karistuse asendamise eesmärki. Juhul kui isik ei osale koolitusel ja ei soovigi legaalseks sõidukijuhiks saada, siis on võimalik tema suhtes rahatrahvi või aresti rakendada. Sellisel viisil tegeleks riik otseselt probleemi lahendamisega ja annaks isikule võimaluse end parandada, mitte ei tegeleks lihtsalt tagajärgedega läbi karistamise.

Kokkuvõte

Magistritöö eesmärgiks seadis autor ülevaate andmise süstemaatilise süüteo mõistest ja olemusest, tehes seda läbi süstemaatilise varguse näite abil ja olulisemaid kohtulahendeid analüüsides. Samuti oli töö eesmärgiks avada süstemaatilise juhtimisõigusega sõiduki juhtimise koosseisu olemus, eeldused sätte kohaldamiseks, normi tekkelugu ning kuidas vastab säte Eesti kriminaalpoliitikale ning revisjoni põhimõtetele. Töö käigus sai algselt seatud eesmärgid saavutatud ning püstitatud küsimused leidsid töö kirjutamise käigus vastuse.

Esimene peatükk keskendub süstemaatilisele süüteo üldiselt, selgitades süstemaatilisuse olemust ning mõistet. Enne süstemaatilise termini kasutuselevõttu oli juba Eesti NSV kriminaalkodeksi üldosas raskendava asjaoluna sätestatud äritsemine, mille sisu sarnanes süstemaatilisusele, eeldades kuritegude toimepanemist pea- või kõrvaltegevusena ning seeläbi muutudes mingil määral alatiseks mittetõiseks tulu allikaks. Hilisemalt võeti kasutusele termin süstemaatiliselt uues kriminaalkodeksis, mida kohtud sisustasid pigem jätkuva süüteotüübina kui süstemaatilise süüteona nagu tehakse kehtiva õiguse tähenduses. Peale selle leidis töö autor, et vahet tuleb teha süstemaatilisusel kui planeerimist, ajastamist ja kooskõlastamist eeldaval teol ning süstemaatilisel süüteol, mis kehtiva õiguspraktika mõistes eeldab vähemalt kolme teo toimepanemist, mis on suunatud sarnaste õigushüvede vastu olles seeläbi omavahel seotud ning ajaliselt lähestikku. Karistusseadustiku seadusemuudatusega 2008 aastal toodi Eesti kriminaalõigusesse süstemaatilise süüteo mõiste, kui lisati süstemaatiliselt toime pandud vargus.

Süstemaatilisuse paremaks mõistmiseks on töös kasutatud lühida ülevaate andmiseks KarS §-is 218 sätestatud varavastast süütegu väheväärtusliku asja või varalise õiguse vastu. Mainitud paragrahv on oluline eelkõige seetõttu, et pannes toime kolm väheväärtuslikku asja vargust, tekib KarS § 199 lg 2 p 9 mõistes süstemaatiline vargus. Jõudes süstemaatilise varguse juurde andis see põhjuse kokkuvõtlikult tutvustada miks leiti, et vajalik on süstemaatiline vargus kriminaliseerida. Peamiseks põhjuseks oli 2007. aastal jõustunud seadusemuudatus ja Riigikohtu praktika, mille tõttu oli kujunenud olukord, kus alla 20 miinimumpäevamäära maksva asja vargus, mis Eesti kroonidesse ümberarvutatuna oli alla 1000 krooni, subsumeeriti KarS § 218 järgi väärteoks. See omakorda tõstis järsult pisivarguste toimepanekut, mille tõkestamiseks ja parandamiseks lisas seadusandja karistusseadustikku süstemaatilise varguse koosseisu.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et lisaks minimaalselt kolmele toimepandud teole eeldab süstemaatiline vargus veel tegude sisulist seotust ning ajaliselt lähestikku asetsemist. Algselt leiti, et ajaline kriteerium on täidetud kui kolm tegu on pandud toime ühe aasta jooksul. Arvamus muutus pärast Tartu Ringkonnakohtu määrust, milles esitatud seisukohtade järgi on süstemaatilisus KarS § 199 lg 2 p 9 mõttes täidetud üksens juhul, kui isik paneb kuue kuu jooksul toime väärteona vähemalt kolm KarS § 218 lg 1 sätestatavat vargust. Praktikas võeti ringkonnakohtu pakutu omaks ja sellega piirati KarS § 199 lg 2 p 9 kohaldamist. Küll aga ei nõustunud Ringkonnakohtu arvamusega Riigikohus, leides, et süütegude vaheline ajavahemik pole süstemaatilisuse moodustamiseks oluline ning samuti kaasneks ajalise kriteeriumi paikapanemisega olukord, kus vargad hakkavad niiöelda arvet pidama, millal on ohutu minna kriminaalkaristust kartama vargile. Siiski tuleb nentida, et praktikas lähtutakse suuremas osas endiselt Tartu Ringkonnakohtu esitatud kuue kuu ajalisest kriteeriumist. Samuti on eelkõige pisivargaid silmas pidades vähetõenäoline, et nad peavad arvet, millal ja mitu korda nad pisivargustega vahele on jäänud.

Tegude vahelist sisemist seost sisustades on Riigikohus lähtunud eelkõige isiku elustiilist, mida tuleb jaatada, kui isik hangib endale elatist varastades ning see on talle püsiva või alatise sissetuleku allikaks. Samuti juhud, mil isik sooritab süütegusid väljakujunenud harjumusest lähtuvalt või alternatiivina kauba eest tasumiseks.

Seoses töö teemakäsitlusega on pidanud autor vajalikuks teada, mitmes hetkel kehtivas karistusseadustiku sättes on süstemaatilisus koosseisutunnuseks või kvalifikatsiooniks. Selgus, et kokku on karistusseadustikus üksteist koosseisu, mis sisaldavad endas süstemaatilisust otsesel või peidetul kujul. Tuleb aga tunnistada, et suurem osa koosseise ei ole kohtupraktikas käsitlemist leidnud, mistõttu on võimalik ainult spekuloida, kuidas nende rakendamine toimuda võiks.

Esimese peatüki viimases alapeatükis (vt punkti 1.5) võrdles töö autor süstemaatilisust ja Ameerika Ühendriikides kasutusel olevat *Three Strike Law'd* ehk kolme löögi seadust. Arutelu käigus jõudis töö autor arusaamani, et nii ekstreemne Eestis kehtiv süstemaatiline süütegu võrreldes kolme löögi seadusega ei ole. Erinevalt Ühendriikidest, kus kolmanda rikkumise puhul karistatakse isikut eluviissüü tõttu pika vanglakaristusega, kehtib Eestis endiselt teosüü põhimõte ning isiku retsidiivsust arvestatakse iseloomustava elemendina.

Käesoleva töö teine peatükk on pühendatud süstemaatilise juhtimisõigusega juhtimise uurimisele ja analüüsimisele. Peatüki esimeses alapeatükis on antud ülevaade uue koosseisu lisamisest karistusseadustikku – ettevalmistamisest, tulemustest ning vastavusest karistuspoliitikale. Hetkel kehtiva sättega asendati algselt seaduse eelnõus olnud juhtimise keelu rikkumine, millega taheti täita tekkinud karistuslünka, kuna puudus võimalus sõiduki juhtimise eest võtta juhtimisõigusega juhte kriminaalkorras vastutusele.

Järgnevas alapeatükis avati KarS § 423¹ olemus, tehes seda läbi objektiivsete ning subjektiivsete eelduste selgitamise. Objektiivse koosseisu täitmiseks on kõigepealt vaja tuvastada, kas isik on juhtinud mootorsõidukit, maastikusõidukit või trammi. Autor selgitas liiklusseaduse abil, mis on mootorsõiduk, maastikusõiduk ning tramm. Peale selle eeldab koosseis, et sõidukit on juhitud isiku poolt. Juhtimise all mõeldakse isiku igasugust tegevust sõiduki juhi kohal, kui sõiduk liigub. Sõiduki juhtimiseks loetakse ka isiku tegevust, kui ta ei viibi juhi kohal, kuid mõjutab juhtimisseadiste, näiteks juhtrauad, rooliratas või muu sellise, abil sõiduki liikumissuunda või kiirust. Täiendavalt on vajalik, et sõiduki juhtimine oleks toime pandud juhtimisõigust mitteomava isiku poolt. Juhtimisõigusega sõiduki juhtimiseks loetakse intsidenti, kus juhil puudub üleüldse juhtimisõigus, tal on juhtimisõigus peatatud, ära võetud või kehtetuks tunnistatud või juht on juhtimiselt kõrvaldatud ehk teisisõnu on isikul juhtimise keeld. Juhtimisõigusega juhtimiseks ei loeta olukordi, kus piiratud juhtimisõigusega juht sõidab ilma saatjata. Sellisel juhul on tegemist liiklusseaduse mõttes muu rikkumisega.

Pärast kirjeldatud eelduste täitmist järgneb esmasel rikkumisel LS § 201 lg 1 järgi vastutus väärteokorras. Süstemaatilisus käesoleva koosseisu tähenduses eeldab paragrahvis kirjeldatud teo toimepanemist vähemalt kolmandat korda. Sarnaselt süstemaatilisele vargusele, välistab ka antud sätte juures süstemaatilisuse jätkuv süütegu. Kahjuks ei ole hetkel kohtupraktikat seoses jätkuva juhtimisõigusega sõiduki juhtimise kohta. Karistusseadustiku kommenteeritud väljaandest tulenevalt, ei ole vaja, et kolm juhtimisõigusega juhtimist oleksid omavahel sisulises seos, vaid oluline on kolme teo tuvastamine. Töö autor on seisukohal, et mingisugune seotus oleks vajalik koosseisu realiseerimiseks ning pakkus omaltpoolt välja, et kolm tegu peaksid olema toime pandud ilma sama kategooria juhtimisõigust omamata. Samuti on kommenteeritud väljaandes öeldud, et tegudevaheline ajavahemik on tähtsusetu, kuid autor oskab enda töökogemuse põhjal öelda, et tegelikkuses kasutatakse üheaastast ajavahemikku. Antud ajavahemik on edastatud menetlejatele Riigiprokuratuuri poolt soovitusena, mis ei välista süstemaatilisuse teket juhul, kui kolm tegu on toime pandud näiteks 13. kuu jooksul. Samuti on ajavahemik vajalik selleks, et välistada juhtumid, kus isik sõidab näiteks

kolme aasta jooksul kokku kolm korda juhtimisõigusest ning saab sellise käitumise eest kriminaalkorras karistada. Subjektiivse poolena peab isik koosseisu täitmiseks tegutsema vähemalt kaudse tahtlusega.

Alapeatükis 2.3 analüüsis töö autor Tartu Maakohtu kohtumajade kohtulahendeid alates 2015. aastast, kus süüdistatavat süüdistati KarS § 423¹ järgi. Kokku uuriti 90. kohtulahendit, mille alusel süüdistati 92. isikut, kes kõik olid meessoost ja keskmiselt 28.8 eluaastat vanad. Sätte alusel said süüdistuse vaid kolm alaealist, mistõttu saab öelda, et süstemaatilisel juhtimisõigusest sõidukijuhil ei puudu juhtimisõigus vanusest tuleneva keelu tõttu, vaid põhjus peitub milleski muus. Valdav enamus lahenditest olid tehtud kokkuleppemenetluse raames, millest saab järeldada, et hetkel ei ole praktikas tõusetunud probleeme sätte rakendamisel. Analüüsist selgus, et 92-st KarS § 423¹ järgi kvalifitseeritavast teost pandi samaaegselt 23. korral toime lisaks tervelt KarS § 424 järgi kvalifitseeritavat süütegu. Samuti oli neljal juhul tegemist nii süstemaatilise sõiduki juhtimise kui ka väärteo korras karistatava sõiduki joobes juhtimise rikkumisega. Autor seadis eesmärgiks välja selgitada, mis ajavahemiku jooksul tekkis KarS § 423¹ mõttes süstemaatilisus. Kohtupraktikat aluseks võttes selgus, et kõige lühem ajavahemik oli 22 päeva ning kõige pikem ajavahemik 20 kuud. Selline suundumus läheb aga vastuollu Riigiprokuratuuri soovitusel kinni pidada kaheteist kuulisest ajaperioodist. Üldiselt jäid episoodide eest mõistetud karistused ajavahemikku kaks kuud kuni üks aasta. Karistusi mõisteti § 423¹ eest rahalisest karistusest kuni vangistuseni. Kõige sagedamini mõisteti isikutele § 423¹ eest karistuseks kahe- ja kolmekuulisi vangistusi. Paragrahvide 424 ja 423¹ samaaegselt toimepandud tegude eest algasid mõistetud karistused neljakuulistest vangistustest ning suurim mõistetud karistus oli 18 kuud vangistust koos auto konfiskeerimisega. Karistusseadustiku § 423¹ toimepanemise eest väärteo joobes olles, mõisteti ühe korra karistuseks 30 päeva vangistust ning ülejäänud karistused jäid vahemikku üks kuu kuni viis kuud vangistust. Uurides isikute varasemat karistatust on näha, et 92. süüdimõistetust olid varasemalt kriminaalkorras karistatud 67 isikut. Lisaks tuli välja tõsiasi, et üksnes § 423¹ rikkumise tõttu sai 22 isikut esmakordselt kriminaalkorras karistada, mis tekitas töö autoris küsimuse, kas eksisteerib mingisugune muu võimalus juhtimisõigusest juhtidega tegelemiseks, mis ei suurendaks kriminaalkorras karistatud isikute hulka. Analüüs näitas, et 20. korral asendati mõistetud karistus üldkasuliku tööga ning tervelt 45. korral jäeti karistus täitmisele pööramata ning asendati katseajaga. Karistust ei asendatud 24. korral, sest kaheksal juhul oli tegemist rahalise karistusega ja 15. juhul pöörati mõistetud vangistus kohesele täitmisele. Eeluurimisel peeti 41 isikut kahtlustatavana kinni ning vahistati kokku viis isikut.

Järgmisena toob autor lugejani Riigikohtu praktika seoses süstemaatilise juhtimisõigusega juhtidega. Riigikohus on töös viidatud ajavahemiku jooksul menetlenud KarS §-i 423¹ järgi sätestavat kuritegu kolmel korral. Lahendites asus Riigikohus veendumusele, et enne § 423¹ jõustumist toimepandud süütegude arvestamine ei riku *nullum crimen sine lege* põhimõtet, sest kuriteo eest mõistetakse karistus üksnes viimase, seaduse kehtivuse ajal toimepandud, kuriteo tunnustege teo eest. Peale selle on Riigikohtu arvates süstemaatilisus ~~kui~~ erilist isikutunnust sisaldav säte KarS § 24 lg 1 tähenduses, mis KarS § 423¹ koosseisu mõttes kirjeldab toimepanija isikuomadusi, milleks on liiklusseadusega kehtestatud regulatsiooni sarnane ja pidev eiramine. Sõiduki süstemaatiline juhtimisõigusega juhtimine eeldab, et isik on vähemalt kolmel korral juhtinud sõidukit juhtimisõigusega. Seejuures ei ole oluline, kas toimepanija varasemad teod moodustavad väärteo LS § 201 tähenduses või vastavad KarS §-s 423¹ sätestatud kuriteokoosseisule. Ka ei ole oluline, kas varasemate juhtimisõigusega juhtimiste eest on isik süüdi tunnistatud või need tuvastatakse ühes menetluses. Kohus on lahendanud ka juhtumit, kus isikut oli karistatud kohtu poolt KarS § 423¹ järgi, kuid kahe osateo karistused määrati alles pärast KarS § 423¹ alusel karistamist. Kui isikut ei ole jõustunud otsusega väärtegudes süüdi tunnistatud põhjusel, et isik ei ole täitnud süstemaatilisuse jaoks kõiki vajalikke eelduseid, eelkõige juhtinud sõidukit vähemalt kolmel korral ilma juhtimisõigusta, neelduvad LS §-s 201 sätestatud väärteod KarS § 423¹ järgi menetletava ja karistatava kuriteo koosseisus ja nende väärtegude teoebaõiguss ammendub süstemaatilises juhtimises kui põhiteos. Vastasel juhul oleks tegemist KarS § 2 lg-st 3 tuleneva topeltkaristamise ja –menetlemise keelu põhimõtte rikkumisega.

Saamaks ülevaadet sellest, kui suurt ohtu kujutavad juhtimisõigusega juhid Eesti liikluses, tutvus töö autor Politsei- ja Piirivalveametilt saadud statistikaga. Viimasest selgus, et keskmiselt registreeritakse aastas kokku 4500 liiklusõnnetust. Antud statistika näitab, et Kõige enam põhjustavad liikluses ohtu joobes juhid, sest nemad osalevad ligi 13% kõigist registreeritud liiklusõnnetustes, samal ajal kui juhtimisõigusega juhid osalevad vaid 3% kõigist registreeritud liiklusõnnetustes. Selle pinnalt saab teha järelduse, et juhtimisõigusega juhid on kindlasti määravaks ohuallikaks Eesti liikluses, kuid palju suurem probleem on endiselt joobes juhid. Lisamärkusena tuleb nentida, et kahjuks puuduvad andmed liiklusõnnetuste kohta, milles osalenud juht ei omanud juhtimisõigust ning oli joobes. Politsei- ja Piirivalveameti statistika võimaldas saada andmeid ka registreeritud juhtimisõigusega juhtide kohta ühe aastase perioodi vältel. Sellest selgus, et KarS § 423¹ lisamine ei ole vähendanud juhtimisõigusega juhtide arvu liikluses vaid number on hoopis

suurenenud, lisades väärtegade kõrvale juurde veel 652 uut kriminaalasja. KarS § 423¹ kasvu kinnitas ka üle-Eestiline kuritegevuse baromeeter, millest nähtus, et perioodil 2015 aasta jaanuar-veebruar võrreldes 2016 aasta jaanuar-veebruar on sõiduki süstemaatiline juhtimisõigusega juhtimine teinud 46%-lise tõusu.

Viimases alapeatükis tuuakse lugejateni ülevaade sellest, kas ja kuidas vastab KarS § 423¹ hetkel Eestis kehtivale kriminaalpoliitika arengusuundadele aastani 2018 ning kuidas järgiti revisjonis paika pandud põhimõtet vähendada ülekriminaliseerimist. Autor on arvamusel, et töö keskne paragrahv on kiirustades karistusseadustikku lisatud ilma vastavaid teaduslikke analüüse teostamata ning huvigruppidega arvamusi vahetamata, rikkudes sellega kriminaalpoliitika punktist kaheksa tulenevat põhimõtet. Tähelepanuväärne on aga see, et paragrahvi lisamisega ei kaasnenud ülekriminaliseerimise vähendamise eesmärki, kuna uue paragrahvi lisandus juurde varem kriminaalkorras karistamata isikuid, mida kinnitavad Tartu Maakohtu lahendid. Tekkinud olukorra parandamiseks ja neutraliseerimiseks pakkus töö autor välja lahenduse paragrahvi 423¹ dekriminaliseerimiseks ning näha ette juhtimisõigusega toimepandud teo eest kriminaalkorras karmima karistuse, lisades selleks liiklussüütegude sätetesse vastava lisalõike. Nii võiks KarS §-is 424 olla sätestatud ka lõige 2, mis näeks isikule ette raskema karistuse, kui isik on sõidukit juhtinud joobeseisundis ja juhtimisõigust omamata. Vähendamaks isikute osalemist liikluses ilma juhtimisõigust omamata, võiksid riik ja kohaliku omavalitsuse üksused teostada koostööd ja üheskoos läbi viia erinevaid kampaaniaid ja koolitusi, mille abil aidatakse isikutel saada legaalseks juhtideks.

Summary. Systematic driving of vehicle by person without right to drive

Driving a vehicle is one of the main means of transportation to reach your preferred destination. It is well known that you need a license to drive a vehicle. Unfortunately there are still some people, who don't have a driving license but still participate in everyday traffic.

During the last revision in Estonian criminal law, a new article 423¹ was added to the Penal Code and it criminalizes systematic driving of vehicle by person without right to drive. Before the new addition, driving without right to drive was only a misdemeanour.

In the selection of topic for this thesis, the author chose this topic, because the new article has been in force over a year, which is sufficient time to make a first summary how Estonian courts have applied the new article and if there have been any issues, moreover is it really necessary in Estonian criminal law. In addition, the author is exposed to the topic by working at the Estonian Police and Border Guard Board. Furthermore, there has been a discussion in recent years over systematic offences in legal literature and in judicial practice. Therefore, the author concentrated on the application of systematic offences to give a short overview how courts have applied systematic offences in the past and find out if those conceptions can be transmitted in to applying the new article. Also, the aim of this Master's Thesis is to analyse the new Penal Code article 423¹ by looking into the main conditions that are needed in applying the article, how the article was added to Estonian criminal law and give an answer to the question - is this new article in accordance with Estonian criminal policy.

The paper is divided in two main chapters, which are divided into subchapters. In the first chapter, the author concentrates on the systematic offences in general by explaining the concept of systematic acts and definition. Before the term systematic was taken into use, there was a term called trading/trafficking with the similar content as systematic act. In the later years, Estonian criminal law started using formally the term systematic but in the judicial practice it was used mainly as intermittent offence, which means doing something by single intention, usually close temporally acts which are committed against similar or same objects. It also needs at least two acts that can be separated in time. The author pointed out that there is a difference between systematic acts which are acts that reflect in the activities and is a necessary element of an offences, while systematic offence needs at least three different offences, which are essential related and temporally close. Systematic offence was added to

Estonian Penal Code in 2008 with the addition of article 199 sections 2 item 9 that criminalized larceny when committed systematically.

In the next subchapters, the author continued analysing systematically committed larceny by looking into § 218 in Estonian Penal Code, which prohibits offences against property involving objects or proprietary rights of small value in other words, petty larceny. Petty larceny is a term used for theft of objects of little value (less than minimum daily rate of 20). Article 218 is relevant because by committing three petty larcenies, person can be accused of systematic larceny. In 2007, with the amendment in Penal Code, repeatedly committed petty larceny was decriminalized and it was not a crime anymore. In year 2008 Commission of law came to conclusion that with the change in Penal Code, petty larceny rates raised too high and it made repeat offenders life too easy because they didn't have to worry about getting charged as criminals. To restore order, petty larceny was criminalized with the addition of article 199 sections 2 item 9. In short systematic larceny means that there has to be at least three or more different larceny offences, which have to be essentially connected and in short time. Moreover, it does not matter if those offenses are charged as criminal offences or misdemeanours likewise the value of the stolen goods don't matter. In the beginning judicial practice used the timeframe of one year in which time three larceny offences had to be committed until District Court of Tartu found that one year is too long of a timeframe for the offence to be systematic. They suggested that the reasonable timeframe should be six months. The suggestion went into judicial practice and with the new timeframe, the use of systematic larceny was tightened. Supreme Court of Estonia also found that in order to apply systematic offence, at least three larcenies have to be committed. Supreme Court also emphasized a requirement that offences need to be connected to each other by forming some kind of a system to earn a living or a way of life. Moreover, the Supreme Court said, that the timeframe does not matter when three offences are committed. However, judicial practice still follows the timeframe of six months.

In the following subchapter, the author explored how many systematic offences are in the current Estonian Penal Code. The author identified eleven different articles that incorporate systematic offence or systematic act in *expressis verbis* or in a hidden way. The author must point out the lack of judicial practice in most articles, which only leads to speculation how those articles should be applied in the court.

In the last subchapter of chapter one, the author compared systematic offence to the Three Strike Law, which is in use in the United States of America. During the discussion, the author reached an understanding that the systematic offence used in Estonian criminal law is less extreme than the Three Strike Law. In the United States, a person can go to prison for long time because he has committed many offences during his lifetime and the punishment is based on the life of crime, however, Estonia still uses guilt as the basis for punishment.

Chapter two of the thesis is focused on the new article in Penal Code called systematic driving of vehicle by person without right to drive. In the first subchapter, the author explained how the new article was added to Estonian criminal law. The article was added during the revision of Penal Code before the second reading in Parliament and is meant to replace an article that imposed the deprivation of driving privileges violation. The new article is to fulfil the missing part of the law that didn't punish a person who didn't have the right to drive but still continued to break the law by driving.

In order to impose article 423¹ following conditions need to be fulfilled. Firstly, identify the act of driving a power-driven vehicle, an off-road vehicle or tram. Secondly, a person needs to drive the vehicle. Driving a vehicle is to cause and guide the movement of a vehicle by all possible ways while being on the driver's seat. Also it is required that a person who is prohibited to drive does the driving. According to Estonian Traffic Act, a person must not drive a power-driven vehicle if they do not have the right to drive, they do not meet the requirements established for the driver and the power-driven vehicle or those specified on the driving license or they have been removed from driving a vehicle. If a person violates those prohibitions, then they are committing a misdemeanour according to Traffic Act § 201. If a person has committed three or more offences according to Traffic Act § 201, then he can be held responsible for systematic driving a vehicle without the right to drive. Similar to systematic larceny, systematic driving also is not applicable when one of the acts is intermittent offence. According to the commentary of Penal Code, § 423¹ doesn't need that the three driving's without right to be connected to each other. On the other hand, the author of this thesis suggested that some kind of connection should still be required. For example all of those acts should be committed by using the same class vehicle. Furthermore, the commentary noted that the timeframe when three acts are committed does not matter also. Since the author works on the field where he uses § 423¹, the author has to disagree with this comment that the timeframe doesn't matter. In judicial practice, the timeframe is one year for the acts to be considered systematic. Also, the State Prosecutor's Office has issued a

suggestion that the timeframe also should be one year. By establishing a timeframe, it doesn't mean, that when a person has committed three required acts during the timespan of 13 months, he won't be held accountable according to article 423¹.

The author also made an empirical research, during which he analysed a total of 90 court judgments passed in 2015 in the Tartu County Courthouses in which a person was accused of committing a crime provided in § 423¹ of the Penal Code. All in all there was a total of 92 accused men whose average age was 28.8 years. Only three minors were accused, which tells that the reason for systematic driving isn't the age limit. Most of the judgments were preceded by settlement proceedings, in which we can conclude that there hasn't been any issues applying § 423¹ in courts. Out of 92 acts of § 423¹ offences 23 deeds with § 424 were committed, which means the driver was also intoxicated while driving without a right to drive systematically. Also there were four counts of § 423¹, which were committed by driving intoxicated, but the level of alcohol in the driver's blood was not criminal. One of the main goals of the empirical research was to find out how the courts practice timeframe while applying § 423¹. The shortest timeframe was 22 days and the longest was 20 months. Main punishments for § 423¹ were monetary penalty and prison sentence of two or three months. When the act of § 423¹ was committed while being criminally intoxicated the punishments started from 4 months of imprisonment to 18 months of imprisonment, which included confiscation of a car. When the systematic driving was committed with the misdemeanour intoxication, the punishments were from 1 month to 5 months of imprisonment. Out of 92 accused people 67 were convicted by criminal court before. This means, that 22 people were first offenders and they haven't been charged criminally before. In 20 cases, the punishment was substituted by community service. In 45 cases, the punishment was substituted by probation. The punishment was executed in 24 cases. During the investigation 41 people were detained and five were arrested by court.

Supreme Court of Estonia has proceeded three cases of § 423¹. The Supreme Court noted that it doesn't matter if the two acts of driving without the right to drive were committed before § 423¹ was added to the Penal Code. It doesn't violate the principle of the *nullum crimen sine lege* because the punishment is given only for the last act that is a crime. Also the Supreme Court clarified that systematic offence includes special personal characteristics which means describes the offender of § 423¹ who constantly ignores the Traffic Act. Systematic driving of vehicle without the right to drive requires that there is three counts or more of driving without the right. Moreover, it does not matter if those acts are charged as criminal offences or

misdemeanours and also it does not matter if the offender has been convicted for those acts. Supreme Court explained in one of its judgments that when the offender has been convicted by a court for committing systematic driving, then he can not be convicted for the misdemeanours he committed to get charged as systematic driver in the first place.

For a better overview how dangerous are vehicle drivers who don't have the right to drive, the author analysed the statistics provided by the Estonian Police and Border Board. The statistics showed that every year there are about 4500 registered traffic accidents in Estonia. Moreover, the most dangerous drivers in the traffic are drunk drivers, because they are involved approximately in 13 % of accidents overall. Only 3% of accidents have happened with drivers without the right to drive. Therefore the author of this thesis believes that vehicle drivers who don't have the right to drive are still dangerous, the more concerning subject is still drunk drivers who are involved in a lot of accidents. Also the author analysed statistic about how many accounts of driving without right and systematic drivers are registered in Estonia over the recent years. Statistics show that the addition of § 423¹ hasn't decreased the number of drivers without the right to drive overall. Furthermore, the new article added 652 new criminal proceedings to the existing misdemeanours.

In the last subchapter of the thesis, the author debated whether the new § 423¹ goes by the criminal policy of Estonia. Since the adoption of this new article seems rushed and without no real scientific analysis, the author concluded that the new article didn't go by the criminal policy of Estonia. Furthermore at the beginning of the revision for Estonian Penal Code, it was known that there are too many criminally convicted people in Estonia, but still the new article was added. The author suggested that maybe the best way how to solve the problem of too many drivers without the right in Estonian traffic is to delete § 423¹ from the Estonian Penal Code and add a new section to the existing § 424 which would make punishable the act of driving while being intoxicated and if the driver doesn't have the right to drive a vehicle, the punishment would be even harsher. This would decriminalize systematic driving. Also, the government should make some kind of a campaign to help people become legal drivers.

KASUTATUD MATERJALIDE LOETELU

Kasutatud kirjandus

1. I. Rebane. Eesti NSV kriminaalkodeks. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Eesti Raamat 1980.
2. J. Sootak, P. Pikamäe. Koostanud. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. 4., täiendatud ja ümbertöötatud väljaanne. Tallinn: Juura 2015.
3. J. Sootak, P. Pikamäe. Koostanud. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. 3., täiendatud ja ümbertöötatud väljaanne. Tallinn: Juura 2009.
4. J. Sootak. Isikuvastased süüteod. 4., ümbertöötatud ja täiendatud väljaanne. Tallinn: Juura 2011.
5. J. Sootak. Karistusõigus. Üldosa. Tallinn: Juura 2010.
6. J. Sootak. Korduv pisivargus ja süstemaatiline vargus. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus asjas 3-1-1-36-07. Juridica 2008/VII.
7. J. Sootak. Varavastased süüteod. 2., täiendatud ja ümbertöötatud väljaanne. Tallinn: Juura 2009.
8. J. Sootak. Kriminaalpoliitika. Tallinn: Juura 2015.
9. K. Siitam-Nyiri. Karistusõiguse areng revisjonist Euroopa Liidu ühtse karistusõiguseni. Juridica 2014/VIII.
10. M. Karjak, J. Sootak. Varavastased süüteod. 3., täiendatud ja ümbertöötatud väljaanne. Tallinn: Juura 2012.
11. P. Randma. Väheväärtusliku vallasasja süstemaatiline vargus KarS § 199 lg 2 p 9 tähenduses. Tartu Ringkonnakohtu kriminaalkolleegiumi määrus kriminaalasjas 1-11-11324 (Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsuses asjas 3-1-1-87-07 väljendatud seisukohtade osaline vastustamine). Juridica 2013/II.
12. S. Lind. Karistuse mõistmine ja selle põhistamine - Maakohtute praktika süstemaatilise varguse asjades. Juridica 2012/ VIII.
13. T. Reinthal. Karistusõiguse suund – ülekriminaliseerimine? Juridica 2010/X.

Kasutatud õigusaktid

14. Eesti NVS kriminaalkodeks – 1. juuni 1990 (vastu võetud 1961.a)
15. Kriminaalkodeks - RT 1992, 20, 288
16. Karistusseadustik - RT I 2001, 61, 364
17. Karistusseadustik- RT I, 21.06.2014, 28
18. Karistusseadusik - RT I, 17.12.2015, 9

19. Liiklusseadus RT I, 30.12.2015, 27
20. Kriminaalmenetluse seadustik - RT I, 06.01.2016, 19

Kasutatud kohtupraktika

21. Ewing v. California 538 U.S 11 (2003) Arvutivõrgus:
<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/538/11/case.html>.
22. Harju Maakohtu otsus 30. märtsist 2011, nr. 1-10-12786.
23. Riigikohtu Kriminaalkolleegiumi määrus 19. oktoobrist 2015, nr. 3-1-1-75-15.
24. Riigikohtu Kriminaalkolleegiumi määrus 03. juunist 2013, nr. 3-1-1-66-13.
25. Riigikohtu Kriminaalkolleegiumi otsus 15. novembrist 2001, nr. 3-1-1-109-01.
26. Riigikohtu Kriminaalkolleegiumi otsus 7. maist 2008, nr. 3-1-1-13-08.
27. Riigikohtu Kriminaalkolleegiumi otsus 9. detsembrist 2003, nr. 3-1-1-146-03.
28. Riigikohtu Kriminaalkolleegiumi otsus 28. veebruarist 2013, nr. 3-1-1-16-13.
29. Riigikohtu Kriminaalkolleegiumi otsus 18. veebruarist 1997, nr. 3-1-1-22-97.
30. Riigikohtu Kriminaalkolleegiumi otsus 16. märtsist 2011, nr. 3-1-1-5-11.
31. Riigikohtu Kriminaalkolleegiumi otsus 22. oktoobrist 2015, nr. 3-1-1-74-15.
32. Riigikohtu Kriminaalkolleegiumi otsus 22. oktoobrist 2015, nr. 3-1-1-82-15.
33. Riigikohtu Kriminaalkolleegiumi otsus 27. septembrist 2012, nr. 3-1-1-84-12.
34. Riigikohtu Kriminaalkolleegiumi otsus 26. oktoobrist 2009, nr. 3-1-1-86-09.
35. Riigikohtu Kriminaalkolleegiumi otsus 22. augustist 2000, nr. 3-1-3-9-00.
36. Riigikohtu Kriminaalkolleegiumi otsus 20. aprillist 2009, nr. 3-1-1-87-08.
37. Tartu Maakohtu otsus 23. oktoobrist 2015, nr. 1-15-8748.
38. Tartu Maakohtu otsus 02. detsembrist 2015, nr. 1-15-10194.
39. Tartu Maakohtu otsus 18. maist 2015, nr. 1-15-2969.
40. Tartu Maakohtu otsus 21. juulist 2015, nr. 1-15-5921.
41. Tartu Maakohtu otsus 6. oktoobrist 2015, nr. 1-15-7443.
42. Tartu Maakohtu otsus 6. novembrist 2015, nr. 1-15-9241.
43. Tartu Maakohtu otsus 21. detsembrist 2015, nr. 1-15-9492.
44. Tartu Ringkonnakohtu kriminaalkolleegiumi määrus 17. augustist 2012, nr. 1-11-11324.

Kasutatud veebipõhised allikad

45. P. Pikamäe. Eesti karistusõigus: XX sajandi reformidest Euroopa Liidu karistusõiguse sünnini. — 2013.
<http://www.riigikohus.ee/vfs/1581/Ettekanne%20konverents%20okt%202013-2.pdf>
46. A.Ahven, A. Leps, B. Tammiste jt. (koost.) Kuritegevus Eestis 2015. Tallinn: Justiitsministeerium — 2016.
http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumen did/kuritegevus_eestis_2015.pdf.
47. Karistusseadustiku muutmise seadus. Seletuskiri seaduse eelnõu 225 SE juurde. — <http://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/5d28feaf-36c5-235b-1f02-c95b30bfe9b4/Karistusseadustiku%20muutmise%20seadus/>
48. Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletuskiri. — http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/karistusseadustiku_ja_sellega_seonduvalt_teiste_seaduste_muutmise_seaduse_eelnou_seletuskiri_3.12.2013.pdf
49. Eelnõu 554 SE II. Seletuskiri karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu teise lugemise juurde. — <http://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/78433b29-8b2f-4281-a582-0efb9631e2ad/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus/>
50. A.Parmas, R. Kiris. Karistusjärgne kinnipidamine põhiseaduse vastane, mis saab edasi? Riigikogu Toimetised 24, 2011. — <http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=16011&op=archive2>
51. Proporsiton 36. Three strikes law. Repeat felony offenders. Penalties. Initiative statute. — <http://vig.cdn.sos.ca.gov/2012/general/pdf/36-title-summ-analysis.pdf>
52. Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskirja juurde lisa 1. Karistusseadustiku terviktekst koos muudatustega. — <http://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/78433b29-8b2f-4281-a582-0efb9631e2ad/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus/>
53. 554 SE II. Seletuskiri karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu teise lugemise jätkamise juurde. — <http://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/78433b29-8b2f-4281-a582->

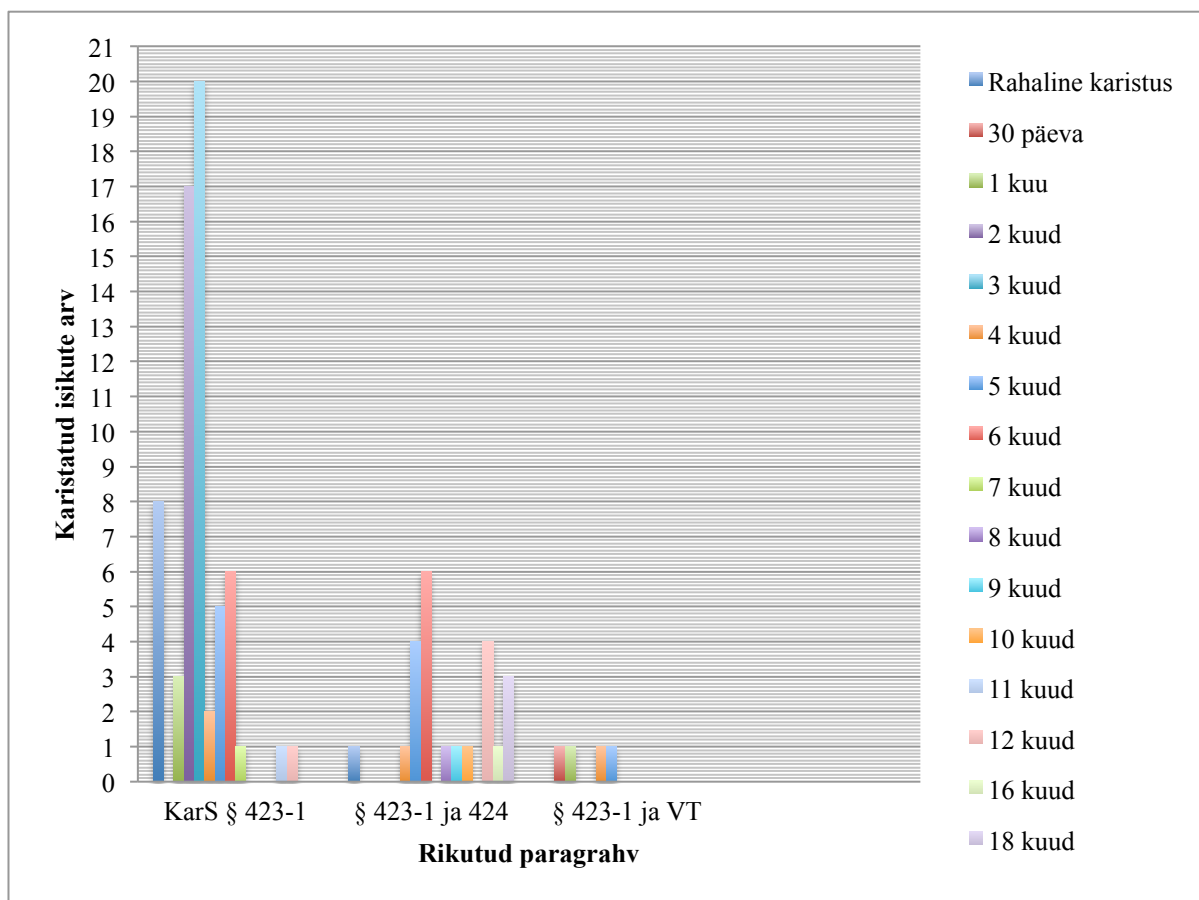
- 0efb9631e2ad/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20t
eiste%20seaduste%20muutmise%20seadus/
54. Maastikusõidukite kategooriad. Maanteeamet. —
<http://www.mnt.ee/index.php?id=24540>
55. Liiklusseaduse ja karistusseadustiku ning nendega seonduvate seaduste muutmise —
seaduse eelnõu seletuskiri. [http://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/acf423dc-
cbee-1257-0f3d-
b725f8477ccb/Liiklusseaduse%20ja%20karistusseadustiku%20ning%20nendega%20s
eonduvate%20seaduste%20muutmise%20seadus/](http://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/acf423dc-cbee-1257-0f3d-b725f8477ccb/Liiklusseaduse%20ja%20karistusseadustiku%20ning%20nendega%20seonduvate%20seaduste%20muutmise%20seadus/)
56. Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018. —
[http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/kriminaalpoliitika_are
ngusuunad_aastani_2018.pdf](http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/kriminaalpoliitika_arengusuunad_aastani_2018.pdf)
57. Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018 seletuskiri. —
[http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokum
endid/kriminaalpoliitika_arengusuundade_seletuskiri_2018.pdf](http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumentid/kriminaalpoliitika_arengusuundade_seletuskiri_2018.pdf)
58. Justiitsministeerium, kriminaalpoliitika osakond. Kuritegevuse baromeeter. —
<http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/statistika-ja-uuringud/baromeeter>

LISAD

Lisa 1. Magistritöö aluseks oleva analüüsi koostamiseks kasutatud Tartu Maakohtu kohtumajade kohtulahendid

1-15-593	1-15-5115	1-15-8697
1-15-1539	1-15-5449	1-15-8748
1-15-1260	1-15-5496	1-15-8844
1-15-1648	1-15-5537	1-15-8871
1-15-1886	1-15-5597	1-15-8966
1-15-1975	1-15-5645	1-15-8980
1-15-1986	1-15-5760	1-15-9165
1-15-2015	1-15-5812	1-15-9206
1-15-2221	1-15-5846	1-15-9241
1-15-2894	1-15-5883	1-15-9401
1-15-2920	1-15-5921	1-15-9410
1-15-2969	1-15-5925	1-15-9492
1-15-3033	1-15-6079	1-15-9494
1-15-3218	1-15-6140	1-15-9576
1-15-3460	1-15-6420	1-15-9637
1-15-3582	1-15-6769	1-15-9962
1-15-3703	1-15-6824	1-15-10014
1-15-3705	1-15-6865	1-15-10076
1-15-3852	1-15-6952	1-15-10124
1-15-3874	1-15-7091	1-15-10280
1-15-3899	1-15-7092	1-15-10360
1-15-4153	1-15-7312	1-15-10434
1-15-4155	1-15-7333	1-15-10762
1-15-4236	1-15-7334	1-15-5974
1-15-4356	1-15-7346	1-15-9306
1-15-4395	1-15-7443	1-15-10218
1-15-4706	1-15-7518	1-15-8312
1-15-4740	1-15-7930	
1-15-4760	1-15-7962	
1-15-4924	1-15-8068	
1-15-4950	1-15-8276	
1-15-4960		

Lisa 2. Joonis Tartu Maakohtu kohtumajade lahendite alusel määratud karistused.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Alan Rüütel (02.02.1990), annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose: „Sõiduki süstemaatiline juhtimine juhtimisõigusega isiku poolt”, mille juhendajaks on Jaan Sootak:

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 02.05.2016.